

FİİLİMSİLER (EYLEMSİLER)

FİİLİMSİ: Fiillerden türemiş olmakla birlikte bir fiil gibi çekimlenemeyen olumlu, olumsuz şekilleri yapılabilen ve cümlede **isim, sıfat, zarf** gibi görevlerde kullanılan sözcüklendir.

FİİLİMSİLERİN ÖZELLİKLERİ

- * Fiil kip ve kişi eklerini almazlar, yani fiiller gibi çekime girmezler.
- * Fiilimsilerin olumsuzu yapılabılır.
- * Fiilimsiler isim çekim eklerini alabilirler.
- * Fiilimsiler cümlede doğrudan yüklem olamazlar. Yüklem olabilmeleri için ek fiil almaları gerekir.
- * Fiilimsiler, buldukları cümleyi birleşik yapıya hale getirir.
- * Fiilimsiler birleşik cümlelerde yan cümle kurarlar.
- * Fiilimsi ekleri yapım ekidir.

1. İSİM FİİL (MASTAR)

Fiillere getirilen “-ma / -me, -mak / -mek, -ış / -iş / -uş / -üş” ekleriyle yapılır. Bu ekleri, aklımızda daha kolay kalması için “-iş, -me, -mek” veya “-ma, -ış, -mak” şeklinde kodlayabiliriz. Bu ekler fiillere gelerek onları cümle içinde “isim” yaparlar. İsim-fiiller, fiillerin isim gibi kullanılabilen şekilleridir.

-ma -y- iş - mak

- *Onunla **tanışmayı** ben de istiyorum.
- *Şiir **okuyuşuna** herkes hayran kaldı.
- *Balık **tutmak** bir yetenek işidir.

UYARI İsim fiil eki almış olmasına rağmen zamanla kalıplaşarak bir varlığın veya kavramın adı haline gelmiş sözcükler vardır. Bunlar fiilimsi olarak kabul edilmezler.

Bahçedeki **kazma** herhalde kaybolmuş.

Masadaki **dolma** çok güzel görünüyor.

Danışmada beklediğini söyledi.

Elindeki **çakmak** ile oynaması annesini tedirgin etti.

Her gün **dondurma** yersen çok hasta olabilirsin.

Kötü hava şartları sebebiyle tüm **uçuşlar** iptal edilmiş.

2. SIFAT FİİL (ORTAÇ)

Fiillere getirilen “-an (-en), -ası (-esi), -maz (-mez), -ar (-er / -ır / -ir / -r), -dik (-dik / -duk / -dük), -acak (-ecek), -mış (-miş / -muş / -müş)” ekleriyle yapılır. Bu ekleri, aklımızda daha kolay kalması için “-an,-ası,-mez,-ar,-dik,-ecek,-miş” şeklinde kodlayabiliriz. Çoğu zaman sıfat görevinde kullanılırlar. Varlıkları niteledikleri için sıfat, yan cümlecik kurdukları için de fiil sayılan kelimelerdir.

An ası mez ar dik ecek miş

- *Yaralanan yolcular hastaneye kaldırıldı.
- *Bu kırılması ellerinle mi vurdun minicik yavruya?
- *Dönülmez akşamın ufkundayız, vakit çok geç.
- *İnanılır bir olay değil yaşadığımız.
- *Akşama kadar aramadık yer bırakmamışlar.
- *Sararmış yapraklar her tarafı kaplamış.

UYARI :Bazı sözcükler, sıfat-fiil eklerini alarak kalıcı isim olur. Fiilimsi özelliğini kaybeder. Adlaşmış sıfatlar denir.

- *Yakacak sıkıntısını bu yıl da çekeceğiz.

3. ZARF FİİL (BAĞ FİİL - ULAÇ)

Fiillere getirilen “-ken, -alı (-eli), -madan (-meden), -ince (-ınca / -unca / -ünce), -ip (-ıp / -up / -üp), -arak (-erek), -dikçe (-dikçe / -dukça / -dükçe / -tikçe / -tikçe / -tukça / -tükçe), -e... -e (-a... -a), -r... -maz (-r... -mez), -casına (-casine), -meksizin (-maksızın), -diğında (-diğında / -duğunda / -dügünde / -tiğında / -tiğinde / -tuğunda / -tügünde)” ekleriyle oluşturulan sözcüklerdir. Birleşik bir cümlede iki cümleyi bağladıkları için bağlaç; özne, nesne, tümleş aldıkları için fiil sayılan kelimelerdir. Bağ fiillere “ulaç” da denir. Çekim ekleri almazlar. Cümlede zarf olarak kullanılırlar.

Kenyalı asiye ince ipi araklamadıkça madene giremez.

- *Dereyi görmeden paçaları sıvama.
- *El, elin eşeğini türkü çağırarak arar.
- *Kol kesilirken parmak acımaz.
- *Çocuklar, konuşa konuşa yanımızdan geçtiler.
- *İçeri girer girmez konuşmaya başladı.
- *O mahalleden ayrılmak tam üç yıl olmuş.
- *Konuşarak halletmeliyiz bütün problemleri.
- *Küçükken güle oynaya okula giderdik.
- *Sizinle İstanbul’a gelince görüşürüz.
- *Ders çalışırken uyuyakalmışım.

SÖZCÜKTE ANLAM

Bir ya da birden çok heceden oluşan, belli bir anlamı olan, tümce kurmaya yarayan ve tümce kuruluşunda özel görevi olan dil ögesine sözcük denir.

Sözcükler cümlede anlam kazanırlar. Yani bir sözcük farklı cümlelerde farklı anlamlarda kullanılabilir.

Örneğin "bırakmak" sözcüğü "Elindeki kitabı masanın üzerine bıraktı." cümlesinde bir cismi bir eşyanın üzerine koymak anlamı taşır. "Yağmur yağınca gezmeyi ertesi güne bıraktık" cümlesinde ertelemek anlamı taşımaktadır.

SÖZCÜKTE ÇOK ANLAMLILIK

Gerçek Anlam

Bir kelimenin aklımıza ilk gelen anlamıdır. Kelimelerin, sözlükte yer alan ilk anlamları da gerçek anlamlarıdır. Bu yüzden gerçek anlama, **sözlük anlamı** da denir.

Bugünkü antrenmandan sonra **ayağı** şişmişti.

Kalp ameliyatından sonra eski sağlığına kavuşmuştu.

Baş ağrısından dolayı geceleri yatamıyordu.

Yan Anlam

Yan anlamda kullanılan sözcükler gerçek anlamdan yola çıkılarak bir benzerlik sonrasında oluşmuştur. Yani bir varlığın ismi, şekil olarak ya da işlevsel olarak benzerlik kurulabilen başka bir varlıktan alınmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, sözcüğün gerçek anlamdan tam olarak kopmamış olmasıdır.

Sandalyenin **ayağı** kırılınca yere düştüm.

Tarağın **dişlerini** birer birer kırdı.

Kapının **kolu** oynayınca korkudan ayağa fırladık.

MECAZ ANLAM

Kelimelerin sözlük anlamlarından uzaklaşıp başka bir anlamda kullanılmasıdır. Genellikle somut kelimelerin soyutlaştırılmasıyla kullanılır.

Bugün söylediklerin **kalbimi** çok kırdı.

Gözüm bu adamı hiç tutmadı.

Temiz bir iş sonrasında kutlama yapıyoruz.

TERİM ANLAM

Sözcüğün spor, sanat, bilim vb. özel alanlarda kullanılan ve kazanılan anlamına terim anlam denir.

Meridyenler arasında 4 dakikalık bir mesafe vardır. (Coğrafya)

Birazdan ikinci **perde** başlayacak. (Tiyatro)

Fenerbahçe sağ taraftan **körner** kullanacak. (Spor)

Ad Aktarması

Bir kelimenin benzetme ilgisi ya da amacı olmaksızın başka bir sözcüğün, ismin yerine kullanılmasına ad aktarması denir. Bir varlık anlatılmak istenildiğinde direkt onun ismini vermek yerine, onun bir kısmını ya da başka bir özelliğini söyleyerek anlatmaya çalışmamızdır ad aktarması.

Orhan Kemal'i severek okurum.

Uçak **Ankara'ya** inmek üzeredir.

Bu hafta **evimizi** taşıyacağız.

Dolaylama

Tek sözcükle anlatılabilecek kavram ve varlıkları birden fazla sözcükle söyleme biçimine dolaylama denir.

Hayat arkadaşıyla birlikte geziye çıkmıştı. (Eşi)

Kara elmasıyla ünlü bir şehrimizdir. (Kömür)

Yavru vatanda bu hafta sonu seçim yapılacak. (Kıbrıs)

Takım bugün **meşin yuvarlığı** kaleye göndermeyi başaramadı. (Top)

Soyut ve Somut Anlam

Türkçemizde yer alan bazı sözcüklerin karşıladığı varlıklar duyu organlarımızla algılanırken bazı kavramlar ise duyu organlarımız tarafından algılanamamaktadır.

Somut sözcükler duyu organlarımızla algılayabildiğimiz, yani dokunabildiğimiz, tadabildiğimiz, duyabildiğimiz varlıkların anlamlarını karşılar.

Kuş, kalem, yıldız, güneş, yağmur, deniz...

Soyut sözcüklerin karşıladığı kavramlar ise beş duyu organımızla algılanamazlar. Biz kavramların varlıklarını ancak düşüncelerimiz yoluyla algılayabiliriz.

Mutluluk, üzüntü, akıl, düşünce, dil, cesaret, umut...

Güzel Adlandırma

Söylenmesinden çekinilen, korkulan, ürkülen bazı kavramların ve düşüncelerin başka sözcükler kullanılarak ifade edilmesine güzel adlandırma denir. Güzel adlandırma bazen inançlardan, tabulardan, ahlaki durumlardan dolayı kullanılabilir.

Mahallenin neşe kaynağı olan ihtiyar dün akşam hakkın **rahmetine kavuştu**. (Ölmek)

Arkadaşımızın babası **ince hastalığa** yakalanmıştı. (Verem)

Görme engelli (Kör)

İşitme engelli (Sağır)

Kefen (Dikişsiz gömlek)

Nicel ve Nitel Anlam

Nicel Anlam: Kavramların sayılabilen, ölçülebilen, azalıp çoğalabilen özelliklerini gösteren sözcüklere **nicel anlamlı sözcükler** denir. Bu binadaki dairelerin oldukça **geniş** odaları var.

Ağacın **uzun** dallarını testereyle kestim.

Okul, **yüksek** binaların arasında kalmış.

Nitel Anlam: Varlıkların nasıl olduğunu, niteliğini gösteren; sayılamayan, ölçülemeyen bir değeri, özelliği ifade eden sözcüklere "**nitel anlamlı sözcükler**" denir.

Okul yıllarında onunla **yakın** arkadaşlık. (nitel anlam)

Annesinin **güzel** gözleri vardı. (nitel anlam)

SÖZCÜKLER ARASI ANLAM İLİŞKİLERİ

Eş Anımlı (Anlamdaş) Sözcükler

Eş anlamlı sözcükler, aynı varlığı ya da aynı kavramı anlam olarak karşılarlar ancak yazılışlarında yani seslerinde farklılıklar vardır. Bir dilde bir kavrama iki farklı isim aynı anda verilmaz. Ancak eş anlamlı sözcüklerin oluşması, aynı anlama gelen başka bir sözcüğün yabancı dilden gelmesiyle mümkün olabilir.

Cahil-bilgisiz	Cesur-yürekli
Cimri-pinti	Ek-ilave
Enkaz-yıkıntı	Eser-yapıt
Nasihah-öğüt	Nesil-kuşak

Eş Sesli (Sesteş) Sözcükler

Yazılışları aynı ama anlamları birbirinden farklı olan sözcüklere sesteseş sözcükler denir. Türkçemizde 200'den fazla sesteseş sözcük olduğu bilinir.

Yaş: Islaklık **Yaş:** İnsanın geçirdiği her yıl

Yüz: İnsan surati **Yüz:** Sayı

Bu yoğunluktan **bez**dim artık. (Bıkmak)

Temizlik **bez**lerini kuruladım. (Kumaş)

Sıcak havayı gören denize **daldı**. (Suya atlama eylemi)

Ağacın **dall**arını budamak gerek. (Ağaç gövdesi)

Gül: Çiçek **Gül:** Eylem

Ek: İlave **Ek:** Yapmak eylemi

Zıt Anımlı (karşıt) Sözcükler

Anlam bakımından birbirine karşıt olan, anlamca birbiriyle çelişen kelimelerin bütününe zıt anlamlı ya da bir diğere ifade ile karşıt anlamlı sözcükler denilmektedir.

Acı-tatlı	iyi-kötü,
zengin-fakir	siyah-beyaz,
aşağı-yukarı	yüksek-alçak,
uzun-kısa	sıcak-soğuk,
az-çok	boş-dolu...

Yakın Anımlı Sözcükler

Yazılışları ve okunuşları farklı olan, anlamdaş gibi görüldüğü halde birbirin anlamını tam olarak karşılayamayan sözcüklerdir.

Basmak- ezmek **Tamдық - arkadaş**

Tutmak - yakalamak **Korkak - çekingen**

Aynı Kavram Alanına Giren

Farklı anlamlar taşıyalar da aynı işlevlerde kullanılan sözcüklerdir.

"Kitap" : Roman - masal - hikaye

"Taşıt" : otobüs - minibüs - taksi

"Çiçek" : karanfil - papatya - gül

Genel ve Özel Anlamlı Sözcükler

Anlamca kapsamı geniş olan sözcüklere **genel**, dar olan sözcüklere ise **özel anlamlı sözcükler** denir.

» **Elma**, her iklimde yetiştirilebilen bir **meyvedir**.
Şehirlerin en güzeli bana göre **İstanbul' dur**.

Birbirleriyle ilişkili sözcükler, özelden genele ya da genelden özele sıralanabilir.

Varlık → canlı → hayvan → köpek → boncuk

SÖZCÜK GRUPLARINDA ANLAM

İkilemeler

Anlatımı etkili kılmak için iki sözcüğün biçim ya da anlam ilişkisiyle bir araya getirilmesiyle oluşturulan söz grubuna "**ikileme**" adı verilir.

Önümüzde **uçsuz bucaksız** bir ova uzanıyordu.

Yaşlı usta **aşağı yukarı** kırk yıl bu işi yapmış.

İkilemeler, aşağıdaki biçim ve anlam ilişkileriyle oluşturulabilir:

- 1. Aynı Sözcüğün Tekrarı Yoluyla:** uzun uzun, iri iri, koca koca, kötü kötü, bile bile, baş başa ...
- 2. Eş Anlamlı Sözcükler Yoluyla:** ses seda, akıllı uslu, güçlü kuvvetli, köşe bucak, deli divane ...
- 3. Yakın Anlamlı Sözcükler Yoluyla:** ak pak, doğru dürüst, eş dost, kılık kıyafet, yalan yanlış ...
- 4. Zıt Anlamlı Sözcükler Yoluyla:** er geç, iyi kötü, az çok, aşağı yukarı, irili ufaklı, bata çıka ...
- 5. Yansıma Sözcükler Yoluyla:** horul horul, mışıl mışıl, küt küt, çıtır çıtır, şırıl şırıl, vız vız ...
- 6. Biri Anlamlı Diğeri Anlamsız Sözcükler Yoluyla:** eski püskü, eğri büğrü, yarım yamalak, çer çöp, sıkı fıkı, yırtık pırtık, tek tük ...
- 7. İki Anlamsız Sözcük Yoluyla:** abuk sabuk, eciş büçüş, ıvır zıvır, abur cubur, mırın kırın ...

İkilemeler kullandıkları cümleye farklı anlamlar katabilir.

Ankara'ya taşınalı **aşağı yukarı** on yıl oldu. (Yaklaşık)

Karlı yolda bütün ekip bata çıka ilerliyordu. (Zorluk)

İkilemeler daima ayrı yazılır ancak kalıplaşmış bazı ikilemeler bitişik yazılır.

birdenbire, pırpır(uçak), çıtçıt, enikonu ...

Deyimler

Genellikle bir durumu zihinde somutlaştırmak için kullanılan en az iki sözcükten oluşan söz beklere dir. Genellikle mecaz anlam taşırlar.

Bardağı taşırma k: Sabrını tüketmek.

Can atmak: Bir şeyi yapmayı çok istemek.

Etikleri tutuşmak: Çok telaşlanmak.

Eli kulağında: Çok yakın bir zamanda olması beklenen

Göz boyamak: Bir işi yapamadığı halde yapar gibi görünmek.

Deyimlerin özellikleri

1. Deyimler en az iki sözcükten meydana gelir. Daha uzun olanları da vardır.

Göze batmak Yangına körükle gitmek
Gözünde tutmak Ağzındaki baklayı çıkarmak

2. Deyimler kalıplaşmış sözlerdir. Deyimlerdeki sözcüklerin yerleri değiştirilemez. Aynı anlama gelse bile yerine başka söz getirilemez.

"Kafa tutmak" deyimini yerine "baş tutmak" diyemeyiz.

3. Deyimler mecaz bir anlatım taşırlar. Deyimlerin vermek istediği düşünceyi anlayabilmek için sözcüklerin sözlükteki anlamlarını değil söz grubunun kullanılış nedenini anlamamız gerekir.

Baltayı taşa vurmak Akıl danışmak
Ayak diremek

4. Deyimler tek bir sözcük gibi görev yaparlar. Deyimler hangi cümlede yer alırsa alsınlar aynı anlama gelirler.

5. Deyimleri oluşturan sözcükler genellikle ayrı yazılır.

Göz boyamak Balon uçurmak Dil dökmek

Atasözleri

Atalarımızın yaşam deneyimlerini düşünce ve anlayışlarını kuşaktan kuşağa taşıyan, öğüt veren, derin anlamlı **kalıplaşmış** sözlerle atasözü denir.

Atasözlerinin Özellikleri

Atasözleri tüm toplumun ortak ürünüdür. Kim tarafından söylendiği belli değildir.

Kalıplaşmış sözlerdir. Bir tek sözcüğü bile değiştirilemez.

Ağaç yaşken eğilir. atasözünün yerine
"Fidan yaşken bükülür." diyemeyiz.

Atasözleri genellikle mecaz anlamlıdır. Yani atasözlerinde benzetmeli anlatım vardır.

Ayağımı yorganına göre uzat. atasözünde;

Ayak: harcama, gider anlamındadır.

Yorgan: kazanç, gelir anlamındadır.

Uzatmak: gelirle gideri denkleştirmek anlamındadır.

Bazı atasözleri gerçek anlamlıdır.

Bugünün işini yarına bırakma.

Atasözlerinin çoğu tek bir yargı bildiren kısa cümledir. Ancak birden çok yargı bildiren uzunlukta atasözleri de vardır.

Söz gümüşse sükut altındır.

Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur.

Vecizeler (Öz Deyişler)

Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir ilkeyi kısa ve etkili bir biçimde anlatan, kim tarafından söylendiği belli olan sözlere vecize(özdeyiş) denir.

“Öğretmenler, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır.” **M. Kemal ATATÜRK**

“Adalet mülkün temelidir.” **Hz. Ömer**

Bencil insan, tek başına kalmış meyvesiz bir ağaç gibi kurur gider. **TURGENYEV**

Beşikten mezara kadar bilim öğrenin. **HZ. MUHAMMED**

Yansıma Sözcükler

Doğada duyulan seslerin taklit edilmesi yoluyla oluşan sözcüklerdir. Bu tür sözcükleri oluşturan seslerle sözcüklerin karşıladığı anlam arasında çok sıkı bir ilişki vardır.

Dere **şırıl şırıl** akıyor.

1- İnsan sesi ile meydana gelen yansıma sözcükler: İnsanların konuşmaları haricinde çıkardığı bazı seslerden meydana gelir.

fıs: fısıldamak, fısıltı **hor:** horlamak **hapşu:** hapşırarak **tü:** tükürmek

2- Hayvan sesi ile meydana gelen yansıma sözcükler: İnsan dışındaki canlı varlıkların çıkardığı seslerin taklit edilmesiyle oluşur.

miyav: miyavlamak **me:** melemek **hav:** havlamak

3- Eşyaların, su ve rüzgar gibi bazı varlıkların çıkardıkları sesler ile oluşan yansıma sözcükler:

İnsan ve hayvanlar dışındaki varlıkların çıkardığı seslerin taklit edilmesiyle oluşur.

pat: patırtı **şır:** şırıltı **zır:** zırıltı **güm:** gümbürtü

tak: takırtı **uğ:** uğultu

NOT: Yansıma sözcükler cümlede isim, sıfat, zarf ve fiil gibi çeşitli türlerde kullanılabilir.

Bu **çatırtı** beni rahatsız ediyor. (**İsim**)

Çıtır ekmekleri çok severim. (**Sıfat**)

Ağacın yaprakları **hışırdıyor**. (**Fiil**)

Irmak **şırıl şırıl** akıyor. (**Zarf**)

NOT: Yansıma sözcükler ikileme görevinde de kullanılabilir.

tıkır tıkır, çıt çıt, fokur fokur

NOT: Yansıma sözcükler, mecaz anlama gelecek şekilde kullanıldıklarında yansıma anlamı ortadan kalkar.

Konferansta bir ara sıkıntıda **patlayacak** gibi oldum.

tahtada dersimi **çatır çatır** anlattım.

NOT: Yansıma sözcükler, sadece seslerin taklidi ile oluşur. Görme duyusuna ait bazı kelimeler, yansıma sözcükleri andırırsa da yansıma olarak kabul edilmez.

Güneş bugün **ışıl ışıl** parlıyor.

Bugün yine **ışıl ışıl** bir güne merhaba diyoruz.

CÜMLEDE ANLAM

A. CÜMLELERİN İFADE ETTİĞİ ANLAM ÖZELLİKLERİ

1- Tanım Cümlesi:

Bir kavramı veya nesneyi belirgin özelliklerini anlatan, tarif eden cümlelere tanım cümlesi denir. **"Bu nedir?"** sorusunun cevabını veren cümle tanım cümlesidir.

Doğa canlı ve cansız varlıkların yaşadığı bir sistemdir.

Bir elementin tüm özelliklerini taşıyan en küçük parçaya atom denir.

2. Karşılaştırma Cümlesi

Birbiriyle ilgili iki kavramı, iki varlığı, iki durumu ortak olan veya olmayan yönleriyle ele alarak bunlar arasındaki benzerlikleri veya farklılıkları ortaya koyan cümlelerdir. Bir yargıya ancak karşılaştırmalar sonucu varabiliyorsak orada karşılaştırma vardır. Bu cümlelerde "kadar,gibi,en,daha" ifadeleri sıkça kullanılır.

Bu kasaba da diğerleri gibi sakin ve huzurluydu.

Karacaoğlandan güzel yazan halk ozamı var mı?

3. Üslup cümlesi:

Bir yazının üslubu, o yazıyı yazan sanatçının duyuş,görüş,anlayış ve anlatışındaki özelliğidir.Üslupla ilgili cümlelerde sanatçının dili kullanma biçiminden,seçtiği sözcüklerden anlatımın yalın veya sanatlı oluşundan, cümlelerin niteliğinden,eserdeki kişilerin anlatım özelliğinden bahsedilir.

Yazar devrik cümleler kullanarak anlatıma değişik bir hava katmış.

Cahit Sıtkı, biçim ve içerik uyumunu eserlerine çok güzel yansıtmış.

4. İçerik (Konu) Cümlesi:

İçerikle ilgili cümlelerde anlatılan eserin konusundan,bu anlatımda verilmek istenen mesajdan,eserde yer alan duygu,düşünce ve hayallerden söz edilir.

Bu romanda köyden kente göç eden bir ailenin hikayesi anlatılmıştır.

Derginin bu sayısında iki şairi şiirleriyle karşılaştırmış yazar.

5. Yorum Cümlesi:

Cümlenin genelinde ifade edilen durumun değerlendirildiği ya da açıklandığı cümlelerdir. Öznal cümlelerdir,söyleyenin yorumunu bildirir. Görülüp duyulanlardan anlatıcının kendince bir anlam çıkardığı cümlelerdir.

Son sınavımı da verdim, yani sınıfımı geçtim.

Hiç arayıp sormuyor,bizi unuttu.

6. Varsayım Cümlesi:

Henüz gerçekleşmemiş bir eylem veya durumu gerçekmiş gibi kabul edip onunla ilgili bir yargı içeren cümlelerdir.

Diyelim ki Bodrum'da bir haftalık tatil kazandın.

İki noktadan birden fazla doğru geçtiğini farz et.

7. İhtimal (Olasılık) Cümlesi:

Kesin anlam içermeyen, bir olayın veya durumun olumlu veya olumsuz bir şekilde gerçekleşebileceğini bildiren cümlelerdir. "Sanırım, sanıyorum, belki, galiba, zannederim, -ebilmek, olmalı, olabilir, -yordur" gibi şekillerde bir cümleye olasılık anlamı katılır.

Belki bu sınavda daha kolay sorular çıkar.

Galiba bu çocuk işin altından da kalkacak.

8. Eleştiri (Değerlendirme) Cümlesi:

Bir yapının, bir çalışmanın veya bir insanın kusurlu, eksik ya da güzel, iyi yönlerini ortaya koyan cümlelerdir. Eleştiri cümleleri kişisel yargılardır. Eleştiri cümleleri olumlu veya olumsuz olabilir. Olumlu eleştiride beğenme, takdir etme veya olumlu tarafların ortaya konması söz konusudur. Olumsuz eleştiride ise bunun tam tersi bir değerlendirme vardır.

Yazarın başarılı kişi tahlilleri romanı da da ilgi çekici hale getirmiş.

Farklı olma çabasındaki yazar, denediği bu yeni tarzla anlamsızlığa düşmüş.

9. Öz Eleştiri Cümlesi:

Kişinin kendi davranışlarına yönelik ortaya koyduğu olumsuz eleştirilerdir.

Zamanında çalışmadığım için başarılı olamadım.

Yaşadığım olayları sıcağı sıcağına yazmadığım için, şimdi geçmişi hatırlarken olayları birbirine karıştırıyorum.

10. Eşitlik Cümlesi:

Varlık, olay ya da olgular arasındaki eşitliğin belirtildiği cümlelerdir. Cümlelerde verilen ifadelerin eşit olup olmadığına bakmalıyız.

Maç sonunda iki takım da bir puana razı oldu.

Ellerinde kalan parayı yarı yarıya paylaştılar.

11. Aşamalı bir Durum Anlatan Cümleler:

Olumlu ya da olumsuz yöndeki bir değişmeyi, belli bir süre içinde sonuca ulaşmayı anlatan cümlelerdir. Cümlelerde aşamalı durum anlamı "gitgide, gittikçe, günden güne, iyiden iyiye" gibi ifadelerle sağlanır.

Durumu gün geçtikçe düzeliyordu.

Giderek daha az konuşuyordu bizimle.

12. Ön Yargı (Peşin Hüküm) Cümlesi:

Bir kimse ya da durumla ilgili olarak çeşitli nedenlerle önceden edinilmiş, olumlu ya da olumsuz bir görüş ortaya koyan kişisel yargılardır.

Göreceksiniz bu işi de yüzüne gözüne bulaştıracak.

Bu çocuk, kesinlikle başarılı olur

13. Azımsama ve Küçümseme Cümleleri:

Azımsama ve küçümseme cümleleri birbirinden farklı yargılardır. Azımsama, bir şeyin umulandan az bulunduğunu anlatan cümlelerdir. Küçümseme ise bir kişinin küçümsendiğini, aşağılandığını anlatan cümlelerdir.

Bu parayla simit bile alınmaz. (Azımsama)

Bu soruyu çözebileceğini mi sanıyorsun?

14. Birliktelik Cümlesi:

“ve,ile,birlikte” gibi ifadelerle yapılan ,birliktelik ifade eden cümlelerdir.

Tatile annesiyle gitmişti.

Sesi duyan kuşlar sağa sola kaçıştılar.

15. Sezgi (Tahmin) Cümlesi:

Olayların gidişinden neler olacağını hissetmeye,yani birinin içine doğan olaylara sezgi denir. Bu cümleler önceden tahmin edilen ifadelerdir.

İçten pazarlıklı biri olduğunu onun konuşmalarından çıkardım.

Son zamanlarda bir derdi olduğunu

16. Abartma Cümlesi:

Anlatımları çekici kılmak için olay ve durumların olağanüstü bir biçimde ifade edilmesiyle oluşan cümlelere denir.

O kadar ağladı ki gözyaşları sel oldu.

Bu hafta dünya kadar soru çözdüm.

17. Gerçekleşmemiş Beklenti Cümlesi:

Beklenen olayın ya da durumun gerçekleşmediğini anlatan cümlelerdir. Bu cümleler, genellikle hikaye bileşik zamanla çekimlenir.“sanmıştım,düşünmüştüm,zannetmişim,ummuştum” gibi ifadeler bu cümlenin yapımında kullanılır.

Geçen hafta Almanya’da olurum sanmıştım.

Ankara’ya geldiğinde beni arayacağımı

18. Öneri Cümlesi:

Bir sorunun çözülmesi veya bir işin yapılmasıyla ilgili öne sürülen görüşün anlatıldığı cümlelerdir.

Günde iki saat çalışırken kısa kısa notlar çıkarsan iyi olur.

Arapça, Farsça sözcükler atılmalı; yerine Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

19. Kinayeli Söyleyiş Bildiren Cümleler:

Bir gerçeği vurgulamak amacıyla sözün imalı olarak tam karşıt bir anlam içerebilecek biçimde kullanılmasıdır. Cümlenin tersi genellikle alaycı bir biçimde kastedilir.

Bizler bilmediğimiz hiçbir konu olmadığından hangi taşı kaldırırsanız altından çıkar,her konuda görüş bildiririz.

Eğitime önem verdiğimiz,okulları iki günde bir tatil edişimizden anlaşılıyor.

20. Tasarı Cümlesi:

Bir kimsenin herhangi bir konuyla ilgili, ileri dönük yapmayı düşündüğü plan veya projelerdir.

Bu yaz uzak ülkeleri dolaşmak istiyorum.

Son şiir kitabımı yayımladıktan sonra, bütün şiirlerimin yer aldığı bir kitap yayımlamayı düşünüyorum.

21. Nesnel Cümler:

Anlatıcının kişisel görüşlerini, duygularını içermeyen, doğruluğu ya da yanlışlığı kişiden kişiye değişmeyen cümlelerdir. Daha çok akademik yazılarda kullanılır. Akıl ve mantığa dayanan, belli bir kesinlik taşıyan ve kanıtlanabilir yargılardır.

Yazar, hikayesinde bir anne kızın yaşam mücadelesini anlatıyor.

Bu yıl kitap fuarına üç yüz yayınevi katıldı.

22. Öznel Cümler:

Söyleyenin duygularını ve yorumlarını içeren, yargılarının doğruluğu kanıtlanamayan cümlelerdir. Öznel anlatımda kişinin kendi duyguları ön plana çıktığı için herkes bu görüşe katılmayabilir.

Yazar, bu eserinde oldukça etkili bir dil kullanmış.

Hafta sonu seyrettiğim oyun çok başarılıydı.

23. Doğrudan Anlatım:

Anlatıcının, bir cümlenin içinde başka birinin söylediklerini, söyleyenin ağzından çıktığı biçimiyle aktardığı anlatımdır. İç içe bileşik cümleler doğrudan anlatımdır. Alıntı yapılan cümle ya tırnak içine alınır ya da sonuna virgül kullanılır.

Okulunu bitirdiğinde sana bisiklet alacağım, demiştiniz.

Giderken teyzelere gitmeyi unutma, dedi annesi.

24. Dolaylı Anlatım:

Anlatıcının, başkasının cümlesini birtakım değişiklikler yaparak değiştirdiği cümlelerdir. Bu cümlelerde başkasından alınan cümlenin anlamı korunur ama söyleyen, kendi cümlesine göre cümlenin yüklemine değiştirir.

Babası, bu akşam ödevlerini bitirmemezse yarın sinemaya gidemeyeceğini söyledi.

Giderken teyzelere uğramayı unutmamam söylemişti annesi.

B. CÜMLELER ARASINDAKİ ANLAM İLİŞKİLERİ

1. Eş Anlamlı (Aynı Anlamlı) Cümleler:

Aynı konuyu, aynı düşünceyi değişik kelimelerle ve söz dizimiyle anlatan cümlelerdir.

Sanatçı, yazdıklarıyla toplumsal bozukluklara ayna tutuyor.

Sanatçı, toplumun aksayan yönlerini gerçekçi biçimde anlatıyor.

2. Yakın Anlamlı Cümleler:

Aynı anlama gelmeseler de bazı cümleler anlamları yönünden bir noktada buluşmakta, birbirini doğrulayıp desteklemektedir. Böyle cümleler yakın anlamlı cümlelerdir. Bu cümleler anlam bakımından özdeş değildir, sadece anlamları birbirine benzer.

Ekmeği ekmeğeçiye ver, bir ekmeğe de üste ver.

Usta kişilerle çalışmak, insana kazanç getirir.

3. Karşıt (Zıt, Anlamca Çelişen) Cümleler:

İfadeleri birbirine karşıt olan, anlamları birbirleriyle uyuşmayan cümlelere denir. Aynı konuda söylenmiş iki cümleden biri diğerini geçersiz kılıyorsa, aynı anda ikisinin de anlamları geçerli olamıyorsa bu cümleler anlamca çelişir. Düşünce ve davranışların birbirini tutmaması, birbirlerine ters düşmesi, tutarsız olması cümleler arasında çelişkiye yol açmaktadır.

Bir sanat yapıtı gerçekçi olduğu ölçüde beğenilir ve kalıcı olur.

Duygu ve hayalden yoksun bir yapıt, estetik özellik kazanamayacağı için sanat yapıtı da sayılamaz.

4. Sebep - Sonuç Cümleleri:

Cümledeki yargılardan biri neden, diğeri o nedenin sonucu olan cümlelerdir. Bu cümleler eylemin yapılma gerekçesini ve sonucunda ne olduğunu ifade eden cümlelerdir.

Bu cümlelerde temel yargıya yöneltilen "neden, niçin, hangi sebeple" sorularının yanıtları vardır. "**-dığı için, -diğinden, -ınca, diye, sayesinde**" ifadeleri sebep anlamı vermektedir. "için" kelimesi hem sebep-sonuç hem de amaç-sonuç anlamı verdiği için dikkatli olmamız gerekir. İçin kelimesinin geçtiği cümle sebep anlamı vermelidir.

Yalan söylediği için arkadaşları tarafından dışlanmış.

Antrenör, başarısız olduğundan takımdan uzaklaştırıldı.

5. Amaç - Sonuç Cümleleri:

Cümledeki yargılardan birinin amaç, diğeri o amaca bağlı sonucu bildirdiği cümlelerdir. Bu cümlelerde amaç "**gerçekleştirilmek istenen**" dir.

Bu cümlelerde temel yargıya yöneltilen "hangi amaçla" sorusunun yanıtı vardır.

Bu cümlelerde de "için" kelimesinden sıkça yararlanır. İçin kelimesinin geçtiği cümle amaç anlamı vermelidir.

Neden-sonuç ilişkili cümlelerle karıştırılmaması için, amaç-sonuç ilişkisi kuran sözcük veya ekin yerine "amacıyla" sözcüğünü getirebiliriz.

"-mek için, -mek üzere, -esi için, -e, diye, amacıyla" ifadeleri amaç anlamı verir.

Bilgi toplamak üzere kütüphaneye gidiyorum.

Ödevimi bitiremedim diye öğretmen bana kızdı.

6. Koşul (Şart) – Sonuç Cümleleri:

Bir olayın ya da durumun gerçekleşebilmesi için başka bir olayın varlığının gerektiğini bildiren cümlelerdir. Koşul gerçekleşmezse asıl olay da gerçekleşmez. “-se/-sa” eki koşul-sonuç cümlesi yapmak için sıkça kullanılır ama aşağıdaki ek ve sözcükler de cümleye koşul anlamı vermektedir.

“-se, -mek üzere, -dıkça, -meden, mı, ama” ifadeleri koşul anlamı taşır.

Gözlerinin içine baksa onu ne kadar kızdırdığını anlar.

Dolaba bakarsan aradığımı bulursun.

C. CÜMLEYE HAKİM OLAN DUYGULAR

1. Sevinç Cümlesi:

İstenen veya hoşça giden bir şeyin olmasıyla duyulan coşkuyu anlatan cümlelerdir.

Yaşasın, arkadaşım geldi!

İçim neşe dolu, tatile çıkıyoruz!

Okulda dereceye girdiğini öğrendiğinde ayakları yere değmiyordu.

Ziyaret gününde hapishanede bayram havası esiyor.

2. Üzülme Cümlesi:

Bir kişinin bir olay veya karşısındakinin durumu ya da çaresizliği karşısında bir şey yapamamayı anlatan cümlelerdir.

Kuşlar göç ediyor, ne yazık ki kış geliyor.

O güzelim köpek, birkaç yılda çöküp yaşlandı.

Yüreğinin acısını, yılların izini taşıyordu yüzündeki derin çizgiler.

Zavallı adam, çocuklarını yetiştirebilmek için ne acılar çekti.

3. Beğenme Cümlesi:

Herhangi bir durum ya da olaydan duyulan memnuniyetin dile getirildiği cümlelerdir.

Yazar, olayları sıradanlığa düşmeden güzel bir üslupla yansıtmış.

Araba dediğin böyle rahat ve geniş olmalı.

4. Acıma Cümlesi:

Vah zavallılık, küçük yaşta çalıştırılıyor!

Çocuğun halini görünce içim parçalandı.

Zavallı adam buz gibi sokakta dışarda kalmış. Zavallı, bir dilim ekmeğe muhtaç.

5. Sitem Cümlesi:

Bir kimseye, yaptığı bir hareketin veya söylediği sözün üzüntü, alınganlık, kırgınlık vb. duygular uyandırdığını öfkelenmeden belirtmeyi anlatan cümlelerdir.

Sitem cümleleri ile yakınma cümleleri arasındaki fark şudur: Sitem cümlelerinde bir durumdan veya bir kişiden duyulan rahatsızlık kişinin kendisine söylenir, yakınma cümlelerinde ise bir durumdan veya bir kişiden duyulan rahatsızlık başkalarına anlatılır.

Hadi gelmedin, bari telefon etseydin.

Düğün yapmışsın da bize haber vermemişsin.

6. Pişmanlık Cümlesi:

Olumsuz bir durumdan veya kişinin yaptığı yanlıştan dolayı üzülmeyi, kendi kendine şikayet etmeyi bildiren cümlelerdir. Bir işin yanlış ve uygunsuz sonuç verdiğini anlamak ve ktir.

Neden ona bunları söyledim sanki?

Keşke elimdeki parayı çarçur etmeseydim.

7. Özlem Cümlesi:

Bir kimseyi veya bir şeyi görme,ona kavuşma isteği duymaktır.

Hani o saçlarına taç yaptığım çiçekler?

Çocukluğumuzda ne güzel şarkılar söyledik.

8 . Şaşırma Cümlesi:

Umulmayan, beklenmeyen bir olay karşısında düşünce karışıklığı geçirmeyi, şaşkın duruma gelmeyi bildiren cümlelerdir.

Biraz sonra bir bataklığın içine dalmayayım mı!

Hayret, bunu senden hiç beklemiyordum.

9. Uyarı Cümlesi:

Bir kimseye yanlış bir davranışta bulunmamasını söylemek, uyarıda bulunmaktır. Kişi ya da kişileri yanlış davranışlardan uzak tutmak için bir konu, sorun ya da olumsuz bir durum ile ilgili ikaz ve hatırlatmaları içeren cümlelerdir.

Aman elinizi sürmeyin, daha kurumadı.

Arkadaşlar, lütfen biraz sessiz olalım.

10. Hayıflanma (Üzülme) Cümlesi:

Eldeki bir fırsatı değerlendirmeme sonucu duyulan üzüntüdür. Yapılmayanlardan dolayı üzüntü vardır. Pişmanlık cümlelerinde ise yapılanlardan dolayı üzüntü vardır.

Emekli ikramiyeme ev alsaydım şimdi ne iyi olacaktı.

Öğretmenin anlattıklarını keşke defterime yazsaydım.

11. Yakınma (Şikayet) Cümlesi:

Olumsuz bir durumdan memnun olmamak, bu durumdan şikâyetçi olmak, sızlanmak, rahatsız olmak ve bu olumsuz olayla ilgili huzursuzluğunu dile getirmektir. Yakınma bildiren cümlelerde memnun olunmayan durumla ilgili bir "sertlik" ve "açık eleştiri" havası gizlidir.

Kimse gerçek sanat eserinin değerini bilmiyor.

Bir haftadır hasta yatıyorum;kimse bana nasılsın,diye sormadı.

12. Heyecan Cümlesi:

Sevinç, korku,üzüntü gibi durumlarla ortaya çıkan geçici duygu durumlarını anlatan cümlelere denir.

Acaba yeni evimde de düzenli olabilecek miyim?

Okula yeni başlayan bir çocuk gibiyim.

13. Kaygı (Endişe) Cümlesi:

Bir olay ya da durumun kötü bir şekilde sonuçlanacağı düşüncesini ifade eden cümlelere denir.

Ya işler umduğum gibi gitmezse!

Ona çok güvenmekte hata mı ettik acaba?

14. Alçakgönüllülük Cümlesi:

Kişinin kendi değerini olduğundan aşağı göstermesi, sahip olduğu üstünlükleri ön plana çıkarmamasıdır.

Bu zorlu uğraşta, kendimi hiçbir zaman şair olarak görmedim.

Ben, şiir yazma yolunda tutarlı olduğumu sandığım bir biçimde yürüyen sıradan bir şairim.

15. Kararlılık Cümlesi:

Kararında direnme, kesin karar vermiş olma durumunu belirten cümlelerdir.

Başkaları ne derse desin, fikrimizi değiştirecek değiliz.

Hiçbir güç, beni çalışmaktan alıkoyamaz.

16. Bıkma (Usanma) Cümlesi:

Herhangi bir olaya, duruma veya kişiye karşı duyulan bıkkınlığı içeren cümlelerdir.

Öff, yine aynı yemeği yiyeceğiz!

Yeter artık, bu iş ne zaman bitecek?

17. Yergi Cümlesi:

Eksiklerin, sakıncalı durumların küçümsendiği, olumsuz eleştirildiği cümlelerdir.

Sorumluluk duygusundan yoksun, saygısız biridir.

Borcunu ödemez, sözünü tutmaz, nasıl biri bu!

18. Kanıksama Cümlesi:

Olayların ve durumların pek çok kez tekrarlanması nedeniyle artık etkilenmez olmayı, aldırılmayı ifade eden cümlelerdir.

Asker kurşunlara aldırılmıyordu.

Benzin fiyatlarına zam gelse de halk sessiz kalıyordu.

19. Karamsarlık Cümlesi:

Hayata ya da içinde bulunduğu duruma kötümser bakmaya karamsarlık denir.

Bugünden sonra hayatımda hiçbir şey iyiye gitmeyecek.

Ne göz yaşı avutur gönülleri, ne bir müjde güldürür bu yüzleri.

20. Yadsıma (İnkâr) Cümlesi:

Bir kişinin yaptığı bir işi, söylediği sözü veya tanıdığı bir şeyi yapmadığını, bilmediğini söylemek yani inkâr etmeye yadsıma denir.

Bu sözleri ben mi söylemişim?

Benim için ortaya atılan bu iddaların hiçbirini kabul etmiyorum.

21. Kararsızlık Cümlesi:

Herhangi bir konu ile ilgili olarak karar verememeyi ifade eden cümlelerdir.

Acaba kazağı burdan mı alsam, öteki mağazadan mı?

Saçımın rengini değiştirsem mi acaba?

D. KALIPLAŞMIŞ CÜMLE YAPILARI

Kimi cümleler, sözcükler aracılığıyla iletilen anlamın dışında ikinci bir anlam daha içerir. Söyleyişten ya da söz diziminden kaynaklanan bu anlama "**kalıplaşmış anlam**" denir.

Halk arasında çok kullanılan, tam olarak deyim özelliği taşımayan sözlerdir. Belli durumlarda ve olaylarda kullanılır.

Söylenmeye başlandığı anda devamı tahmin edilen cümlelerdir.

Kalıplaşmış cümleler, değişmeyen ve genelde mecaz anlam taşıyan kelime gruplarıyla kurulan cümlelerdir.

Anlatımı güçlendirmek amacıyla kullanılırlar.

Deyimler, atasözleri ve bazı **özlü sözler**, kalıplaşmış sözlerdir.

Bu cümleler farklı biçimlerde, eş anlamlı sözcüklerle değiştirilerek kullanılamazlar.

Kalıplaşmış anlam, nesnel ve geneldir. **Kalıplaşmış anlamlar**, bir dileği, isteği, görüşü etkili anlatma yollarından biridir. **Kültür** dilinde olduğu kadar günlük dilde de sık kullanılır. Uzun açıklamalara başvurma gereği duymaz. Örneğin, birine: "Sen aslında insanları sevmezsin, seninle bu konuda dalga geçiliyor." yerine; "Ne de seversin ya insanları!" demek yeterlidir.

Örnekler:

- * Oturup dayısıyla **şurdan burdan** konuştular.
- * En küçük kardeşim, hastalanan arkadaşına "**Geçmiş olsun.**" dedi.
- * Ağabeyim askere gidince herkes: "**Allah kavuştur sun.**" demişti.
- * Yeni işin hepimiz için **hayırlı olsun.**
- * Ne yaparsan yap bir daha **sakın ha** oraya gitme.
- * Ben **kendimi bildim bileli** yabancılarla konuşmayı sevmem.
- * Yemek çok güzel olmuş, **ellerine sağlık.**
- * Hapşırınca: "**Çok yaşa**" dedi.
- * Bütün gün **koşturup durduk**, çok yorulduk.
- * Çantasını kaybeden kadına: "**Canın sağ olsun**" dedi.
- * Toplantıya **ha sen ha o** katılmış ne fark eder?
- * Yeni doğan çocuklara: "**Ömrü uzun olsun**" denir.
- * **Kolay gelsin**, sabah sabah ne yapıyorsun buralarda?
- * Yaz geldi, tatile çıktın, **gez babam gez.**
- * **Şu sokak senin bu sokak benim** gezenlerin enerjisine şaşırıyorum.
- * **İstanbul kazan, ben kepeçe.** Bakalım aradığımı ne zaman bulacağım?
- * **Anlat babam anlat** canım sıkıldı artık.
- * **Gel gelelim** artık bu işin içinden çıkmak kolay değil.
- * **Gel keyfim gel** diyerek yatarsan birileri senden önce hedefe varır.
- * **Aşk olsun**, neden yalan söylüyorsun?
- * **İşimiz gücümüz yok**, bir de onunla uğraşacağız.
- * **Güya** bizi sinemaya götürecekti.
- * **Gün geçmiyor ki** bir gariplik yaşanmasın.

Bu örnekleri daha çok çoğaltmak mümkündür:

- * Güle güle
- * Hoşça kalın
- * Allah bir yastıkta kocatsın
- * Onu bunu bilmem
- * Bana göre hava hoş
- * Allah yardım etsin
- * Nerde akşam orda sabah
- * Af edersiniz
- * Hoş geldiniz
- * Afiyet olsun
- * Allah bağışlasın
- * Allah'a ısmarladık
- * Allah analı babalı büyütsün
- * Ziyade olsun
- * Su verenlerin çok olsun
- * Atı alan Üsküdar'ı geçti
- * Sıhhatler olsun
- * Kolay gelsin
- * Bal dök yala
- * Allah kavuştursun
- * Allah razı olsun
- * Allah bereket versin
- * Allah'a emanet olun
- * Sizden iyi olmasın
- * Kusura bakmayın
- * Hoş geldiniz
- * Uğurlar olsun
- * Gelsin göreyim

ADNAN BARAN ÖNER

YÜKLEMİNİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

1. İSİM CÜMLESİ

İsim veya isim soylu sözcüklerin "idi, imiş, ise veya dir" ek fiillerini alarak yüklem görevini üstlenmiş cümlelerdir.

Nasıl Bulunur? cümlenin yüklemi tespit edilir. İsimler "-mek, -mak" mastar ekini alamayan sözcükler olduklarından fiillerden bu yönüyle ayrılırlar. Yüklemi isim veya isim soylu olan sözcükte mutlaka ek fiil bulunur.

NOT: Yüklem isim ve isim soylu sayılan sıfat, zamir, edat, fiilimsi gibi sözcüklerden meydana geldiğinde cümle yüklemine göre "isim cümlesi" sayılmaktadır.

- *Seninle görüşmemizi sağlayan kişi **Hasan'dır.** (özel isim)
- *Bu beton yağmında bize nefes veren tek şey **ağaçlardı.** (cins isim)
- *Karşı rakip, geçen senenin en başarılı **takımıymış.** (topluluk ismi)
- *Doğum günüm için yaptığın pasta çok **lezzetliydi.** (sıfat)
- *Yıllardır üzerine titreyerek çizdiği resim **buymuş.** (işaret zamiri)
- *Hayatımda aldığım en değerli hediyeye **sendin** bana. (kişi zamiri)
- *O, fikirleriyle herkesi etkileyebilen **biridir.** (belgisiz zamir)
- ***Kimdi** bu yolu kapatan? **Neydi** derdi? (soru zamiri)
- *Sana edebileceğim yardım buraya **kadarmış.** (edat)

2. FİİL CÜMLESİ

Yüklemi haber/tasarlama kipleri ve şahıs eklerinden herhangi biri ile çekimlenmiş olan cümlelerdir.

Nasıl Bulunur? Cümlenin yüklemi tespit edilir. Fiiller “-mek, -mak” mastar ekini alabilen sözcükler olduklarından cümlenin yüklemine köküne bu mastar eklerinden uygun olanı getirilip yüklem fiil olup olmadığı tespit edilir. Ayrıca sözcükte kip eki ve şahıs eki var mı yok mu buna bakılarak da cümlenin fiil cümlesi olup olmadığını rahatlıkla görebilirsiniz.

- *Tezgahtaki çatlak kavunları daha ucuza almak **istedik**.
- *Kendine harika bir yol arkadaşı **bulmuşsun!**
- *Yarımı düşlerken bugünden olabileceğimi tahmin **etmemiştim**.
- *Yolun karşısındaki kaldırıma **uzanmıştım**.
- *Kimse burada olan biteni **açıklayamamıştı**.
- *Spor yaparak belinizi bir beden **inceltebilirsiniz**.
- *Hayalini gerçekleştirmek için gecesini gündüzüne **katıyor**.

UYARI: Fiilimsilerin yüklem olduğu cümleler fiil cümlesi değil, isim cümlesi olarak kabul edilir. Çünkü eylemsiler; fiile benzeyen, fakat fiilden isim yapma ekleri alarak artık “isim” soylu olan sözcüklerdir. Eylemsiler, ek fiil (idi, imiş, ise, dir) eklerini alarak cümlede yüklem görevini üstlenebilirler.

En büyük hayali biriktirdiği para ile dünyayı **dolaşmaktı**. (İsim fiil)

En çok yanılan, az kitap okuyup çok söz **söyleyendir**. (Sıfat fiil)

Bana olan sevgisi **ölürcesineymiş**. (Zarf fiil)

ANLAMINA GÖRE CÜMLELER

1-OLUMLU CÜMLE

Olumlu cümleler, yüklemde belirtilen yargının meydana geldiğini, gerçekleştiğini, olumlu yönde sonuçlandığını ya da sonuçlanacağını, söz konusu olan kavramın mevcut olduğunu ifade eden cümlelerdir. Olumlu cümlelerin yüklemine olumsuzluk eki ya da “yok, değil” gibi olumsuzluk ifade eden sözcükler **genellikle yer almaz**.

- *Bankadaki birikimi ile babasına son model bir araba aldı.
- *Herkesin yüzünde bayram neşesi vardı.
- *Takip edildiğini anlayınca hızlı hızlı yürümeye başladı.

NOT: Bazı cümleler, yüklemine ya da herhangi bir ögesinde olumsuzluk bildiren bir ek veya sözcük **bulundurduğu halde** anlamca yargının gerçekleştiğini, olumlu yönde olduğunu kasteder. Bu tip cümlelere “**biçimce olumsuz, anlamca olumlu**”, cümleler diyebiliriz. Buradaki “biçim” kelimesi, cümlenin kuruluş yönünü, yapısını, şeklini karşılamaktadır.

Boğazın manzarası hoşuma gitmedi **değil**. (hoşuma gitti)

Unun arkamdan konuştuğundan haberim **yok değil**. (haberim var)

Senin bu tavırlarına kızmıyor **değilim**. (kızıyorum)

Hayattaki beklentilerime ulaşamayacağı mı sanıyorsun? (ulaşacağım)

NOT: Cümlede belirtilen durum veya davranış çirkin, rahatsız edici ya da uygunsuz bir anlama gelen sözcüklerden oluşsa bile, cümledeki yargı meydana gelmişse bu cümle olumlu bir cümledir.

- * Göz göre göre ona yalan söylüyorsun. (Yalan söylemek= Olumsuz bir durum ancak söyleme eylemi gerçekleştiği için cümle olumludur.)
- * Bir araya geldiklerinde arkandan konuşuyorlarmış. (arkadan konuşmak)
- * Bu adam geçen sene de yırsızlık yapmıştı. (hırsızlık)
- * Her geçen gün daha da kötü oluyorum. (kötü)

2-OLUMSUZ CÜMLE

Olumsuz cümleler, yüklemde belirtilen yargının meydana gelmediğini, gerçekleşmediğini, olumsuz yönde sonuçlandığını ya da sonuçlanacağını, sözü edilen kavramın mevcut olmadığını ifade eden cümlelerdir. Olumsuz cümlelerin yüklemde genellikle olumsuzluk bildiren “-ma, -me, -maz, -mez” eki veya “yok, değil” gibi olumsuzluk ifade eden sözcükler yer alır.

Depremın vurduğu bu şehirde artık uzun uzun binalar **yok**.
Herkesle aynı şeyleri düşünecek **değilim**.
Bak**ma** onun böyle sitemli konuştuğuna.
Bir daha kapıyı çalmadan içeri girm**eyin**.
Aldığın kazak sıcak suda yıkan**maz**.
Bazı şeylerin önüne geçem**ez**siniz.

NOT: Bazı cümleler, olumsuzluk bildiren ek ya da sözcük almadığı halde, anlam bakımından yargının gerçekleşmediğini, gerçekleşmeyeceğini, sözü edilen kavramın bulunmadığını kasteder. Böyle cümlelere de “**biçimce olumlu, anlamca olumsuz**” cümleler denilmektedir.

Bu söylediğin de laf mı şimdi. (laf değil)

Ne sen Leyla’sın ne de ben Mecnun. (Sen Leyla değilsin, ben de Mecnun değilim)

Kim sever bu kadar tatsız çorbayı! (kimse sevmez)

Verilen işleri zamanında bitireceğini mi sanıyorsunuz? (bitiremez)

Duyduklarım karşısında artık sana nasıl güvenebilirim? (güvenemem)

Bu soğukta kabansız dışarı çıkılır mı hiç! (çıkılmaz)

Sorunlara çözüm bulabilecek kadar donanımlı biri ne gezer! (donanımlı biri yok)

3. SORU CÜMLESİ

Soru cümleleri, merak edilen bir durumu, bilgiyi veya giderilmek istenen bir kuşkuyu, soru anlamı olan çeşitli sözcükler yardımıyla öğrenmeyi amaçlayan; ya da bu soru sözcükleri yardımıyla bir isteği bir duyguyu anlatan cümlelerdir.

Soru cümlelerindeki soru anlamı “mi soru edati”, “soru sıfatı”, “soru zamiri” ve “soru zarfı” ile sağlanır ve bu soru sözcükleri, cümledeki herhangi bir öğeyi bulmak için kullanılabilir.

Soru edati: “mı, mi, mu, mü”

Soru sıfatı: “nasıl, hangi, kaç, kaçınıcı, kaçar, kaçta kaç, ne, ne kadar,”

Soru zamiri: “kim, kimi, kime, kimde, kimden,

ne, neyi, neye, neyde, neyden,

nere, nereyi, nereye, nerede, nereden

kaçı, kaçımız, kaçınız,

kimler, neler, hangisi, hangileri, hangimiz”

Soru zarfı: “nasıl, niçin, neden, niye, ne, ne zaman, ne kadar”

a-Gerçek Soru Cümlesi:

Cevap almak amacı taşıyan soru cümleleridir.

- * Bu insanlar **nereden** geliyor? Cevap:
- * Ankara'dan (Soru anlamı zamirle sağlanmış)
- * İzne ayrıldıktan sonra seni aradı **mi**? Cevap: Aramadı
- Hangi** yoldan gideceksiniz? Cevap: Bu yoldan

b-Sözde Soru Cümlesi:

Kuruluşuna göre soru soruyormuş gibi görünen; ancak cümledeki soru sözcüğüne rağmen herhangi bir cevap beklemeyen, cevabı kendi içinde gizli olan soru cümleleridir. Bu cümleler, vurgu/tonlamanın da yardımıyla bir duyguyu anlatmak için kullanılır.

- * Ocağı söndürdüm **mü** acaba? (kuşku)
- * Bir kahve daha alabilir **miyim**? (rica)
- * Senin gibi bir insanı **kim** reddeder? (şaşkınlık, övgü)
- * Bu kadar kolay soruyu **nasıl** çözemedim? (üzüntü)
- * Doğum gününü hiç unutur **muym**? (kesinlik)
- * Olayların böyle gelişebileceğini **niçin** düşünemedim? (pişmanlık)
- * Benim onca zorluğuna nasıl aştığımı **nereden** bileceksiniz? (...)
- * Hırsızlık **mi**? Ben **mi** yapmışım? (bilmezden gelme, karşı çıkma)
- * O kadar uzaklara açılmaya **ne** gerek var?

4-EMİR CÜMLESİ

Emir cümleleri, bir eylemin yapılmasını veya yapılmamasını "buyruk, komut, talimat, ferman" şeklinde ifade eden cümlelerdir. Emir cümlelerinin yüklemi "emir kipi" ile çekimlenmiş fiilden oluşur. Ancak bazen, vurgu/tonlama yardımıyla farklı kiplere de emir anlamı yüklenebilmektedir.

- * **Oku.**
- * Ben gelene kadar yemeği **hazırlasın.**
- * Kovaya su **doldur** ve hemen arabayı **yık.**
- * Saat 12'den önce evden **çıkmayın.**
- * Ben gelmeden bilgisayarını **açma.**
- * Bundan sonra ablanın kalbini **kırmayacaksın.**

5-ÜNLEM CÜMLESİ

Vurgu/tonlamanın en yoğun kullanıldığı cümle çeşitleridir. Ünlem cümleleri, "sevinç, üzüntü, korku, şaşkınlık, acıma, kızgınlık, hüzn, hayıflanma, coşkunluk, tehdit vb." duyguları vurgu/tonlama ve bazı kelimelerin de yardımıyla etkili şekilde ifade etmeye yarayan cümlelerdir. Ünlem cümlelerinin sonuna ünlem işareti konulur.

- * **Neydi o ses öyle!**
- * **Harika bir fikir geldi aklıma!**
- * **Off yine başıma ağrı girdi!**
- * **Hey inşaat alanına dikkat et!**
- * **Eyvah babam da gelecekmış!**
- * **Ne kadar da güzel bir bebek bu!**
- * **Oraya gitmene izin vermiyorum!**
- * **İmdat! Düşüyorum!**

YÜKLEMİNİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Cümlede, normal şartlarda yüklem bulunması gereken yer, cümlenin sonudur. Fakat bazen, şiir mısralarında, günlük konuşma cümlelerinde veya üslup özelliği olarak yüklem yeri değişebilmektedir.

1-KURALLI (DÜZ) CÜMLE

Türkçenin cümle yapısında özne başta, tümleçler ortada, yüklem ise sondadır. Bu sebeple yüklemi sonda olan cümlelere “kurallı cümle” ya da diğer bir ifadeyle “düz cümle” denilmektedir.

- * Masasının üzerindeki bütün kitapları rafa **kaldırdı**.
- * Bir gün hayallerine ulaşacağına **inamıyorum**.
- * Onun yalnızlığına **yürek dayanmaz**.
- * Saçlarımı her gün farklı şekilde taramaktan **keyif alıyorum**.
- * Leyla, **gecenin en zarif isimlerindendi**.

2-DEVİRİK CÜMLE

Yüklemi sonda değil, başta veya ortada olan cümlelerdir. Başka bir ifadeyle yüklemi özne veya tümleçlerden önce gelen cümleler “devirik” cümlelerdir. (Devirik cümlelerin öğelerini kolaylıkla bulabilmek için cümleyi kurallı cümleye çevirmeniz işinizi kolaylaştıracaktır.)

- * Heyecandan daha sınava girmeden **unuttum** bütün bildiklerimi.
- * Günü geldiğinde **anlayacaksın** ne demek istediğimi.
- * **Geçmez günlerimin sessiz avuntusudur** aruçlarımdaki busen.
- * Bir dost **gerek** beni bu diyardan alıp götürecektir.

YAPISINA GÖRE CÜMLELER

1-BASİT CÜMLE

Tek bir durumu, tek bir duyguyu düşüncüyü, tek bir yargıyı anlatan ve bunu da tek bir yüklem ile sağlayan cümlelere “basit cümle” denir. Basit cümlelerde yüklem haricinde şunlar yer almaz:

- * İkinci bir yüklem (ek fiil ya da kip ekleriyle çekimlenmiş bir sözcük)
- * Fiilimsi
- * ki bağlacı
- * “-se, -sa” şart kipi ile çekimlenmiş sözcük
- * Yarın hava daha güzel **olacakmış**.
- * Meydandaki kuru kalabalık bizi iyiden iyiye **bunalttı**.
- * Güzelim saçları genç yaşta **döküldü**.
- * Bu hafta sonu için günü birlik bir gezi **planladık**.

ÖNEMLİ UYARI: Basit cümle demek “kısa cümle” demek değildir. Yukarıda belirttiğimiz kriterlere uygun uzun cümleler de basit cümle olarak nitelendirilir.

- * Caddenin bitimindeki marangozda, semtin en yaşlı esnafı Hasan Amca büyük bir azimle işini yapıyordu. **(Basit cümle)**
- * Fabrika atıkları, kanalizasyon suları ve kimyasal atıklar, akarsuların ve göllerin kirliliği ile birlikte çok sayıda sağlık sorununu da beraberinde getirmektedir. **(Basit cümle)**

2-BİRLEŞİK CÜMLE

İçinde birden fazla yüklemi olan, dolayısıyla birden fazla yargı taşıyan cümlelere birleşik cümle denir. Bu cümleler, girişik birleşik, **ki'li** birleşik, iç içe birleşik yapıda olabilir. Şartlı cümleler de birleşik cümle olarak kabul edilmektedir.

1. Girişik Birleşik Cümle

- * İçinde fiilimsi türünden bir sözcük (isim fiil, sıfat fiil, zarf fiil) bulunan cümleler "girişik birleşik cümle" olarak isimlendirilmiştir.
- * Fiilimsinin bulunduğu söz öbeği yan cümlecik, asıl yüklem bulduğu bölüm ise temel cümle olur.
- * Cümlede ne kadar eylemsi varsa o kadar yan cümlecik bulunur.

* Üç yaşına gelince / okumayı öğrenmişti.

Yan C. (Zarf Fiil Eki) Temel C.

(Yan cümle, temel cümlenin zarf tümlecisi görevinde kullanılmıştır)

* Bu olaya kayıtsız kalan insan / merhamet duygusunu yitirmiştir.

Yan C. (Sıfat Fiil Eki) Temel C.

(Yan cümle, temel cümlenin öznesi görevinde kullanılmıştır)

* Onca yıldan sonra bizleri terk edişine / anlam veremiyordum.

Yan C. (İsim Fiil Eki) Temel C.

(Yan cümle, temel cümlenin dolaylı tümlecisi görevinde kullanılmıştır)

2. Ki 'li Birleşik Cümle

Kendisinden önce gelen temel cümle ile kendisinden sonra gelen yan cümleyi birbirine bağlayan "ki" bağlacıyla oluşturulmuş cümlelerdir. Bu tür cümlelerde bulunan "ki", Farsçadan Türkçeye geçen bir "ki" bağlacıdır. Bu nedenle bu tür cümleler Türkçenin yapısına tam olarak uygun değildir. Aşağıdaki örneklerde temel cümlenin "ki" bağlacından önce, yan cümlenin ise sonra kullanıldığını görebilirsiniz.

* Biliyorum ki pişman olacaksın.

Temel C. / Yan C.

Pişman olacağını biliyorum. (Türkçe cümle yapısına uygun hali)

* Duydum ki unuttuğunuz gözlerimin rengini.

Temel C. / Yan C.

Gözlerimin rengini unuttuğunuzun duydum. (Türkçe cümle yapısına uygun hali)

* İtiraf etmeliyim ki ona hiç bir zaman doğruları söyleyemedim.

Temel C. / Yan C.

Ona hiç bir zaman doğruları söylemediğimi itiraf etmeliyim. (Türkçe cümle yapısına uygun hali)

3. İç İçe Birleşik Cümle

İki cümlenin iç içe geçmesiyle oluşmuş cümlelerdir, başka bir deyişle bir cümlenin, başka bir cümle içinde yer aldığı cümlelere “**iç içe birleşik cümle**” denir. Tek başına bir yargıya sahip olan temel cümle ile onun ögesi konumundaki başka bir yargıya sahip cümle iç içe geçerek bu tür cümleleri oluşturur. İç içe birleşik cümlelerde temel cümlenin yüklemi genellikle “**demek, sanmak, zannetmek, farz etmek, bilmek, görmek, görünmek, düşünmek**” fiillerinin çekimli şeklidir.

* **Birazdan geliyorum, dedi.**

Yan C. Temel C.

* **Adalet her zaman eşitlik demek değildir, diye belirtti.**

Yan C. Temel C.

* **Ben bu iş birazdan biter diye düşünüyordum.**

Yan C. Temel C.

* **Atatürk, “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesini benimsemiştir.**

Yan C. Temel C.

4. Şartlı Birleşik Cümle

-se, -sa şart eki almış cümlenin, temel cümleyi çeşitli açılardan tamamladığı cümle çeşididir. Bu tür cümlelerde yan cümle zarf görevindedir.

* **Hava sıcak olursa camları açarız.**

Yan C. Temel C.

* **Adalet olmazsa huzur olmaz.**

Yan C. Temel C.

* **Elindekilerin kıymetini bilmezse çabucak kaybeder.**

Yan C. Temel C.

* **Bu kadar hızlı gidersek kaza yapabiliriz.**

Yan C. Temel C.

* **Acı ne kadar büyükse, sabır da o kadar büyüktür.**

Yan C. Temel C.

3-SIRALI CÜMLE

Birden fazla tamamlanmış cümlenin anlamsal bir bütünlük içinde sıralanarak oluşturulduğu cümlelerdir. Aralarındaki anlam ilişkisi, ortak cümle, ortak kip, şahıs ekleri vb unsurlarla pekiştirilir. Sıralı cümleler, birbirinden **virgül (,)** veya **noktalı virgülle (;)** ayrılır.

NOT: Sıralı cümlelerin bir bölümünde ögelerinden en az birisi ortak olan cümleler yer alırken, bir bölümünde ise ögelerinden hiçbiri ortak değildir. Ortaklığı bulunan cümlelere “**bağmlı sıralı cümle**”, ortaklığı bulunmayan cümlelere ise “**bağımsız sıralı cümle**” adı verilmektedir.

* **Doktor** geldi efendimiz; yatağınıza bekliyorlar. (Bağımlı Sıralı Cümle)

1. cümle: Doktor geldi efendimiz. (kim geldi = doktor)

2.cümle: Yatağınıza bekliyorlar. (kim bekliyor = doktor)

Ortak Öğe: Özne (Doktor)

* Ben çalışıyordum, o eğleniyordu. (Bağımsız Sıralı Cümle)

1. cümle: Ben çalışıyordum.

2.cümle: O eğleniyordu

Ortak Öğe: -

* **Annesi** buraya kadar geldi, oğlunu sordu. (Bağımlı Sıralı Cümle - Ortak Öğe Özne)

* **Bu albümü** Türkiye’de çıkardı, sattı. (Bağımlı Sıralı Cümle - Ortak Öğe Nesne)

* **Murat** her pazartesi bize gelir, perşembe dönerdi. (Bağımlı Sıralı Cümle - Ortak Öğe Özne)

* **Bu ihtiyar teyzeyi** herkes sever ve sayardı. (Bağımlı Sıralı Cümle - Ortak Öğe Belirtili Nesne)

* **Karadenizin** havası güzel, suyu güzel, doğası yemyeşil. (Bağımlı Sıralı Cümle - Tamlayan)

* Koridorda dört kişi vardı; biri, bize doğru yaklaştı. (Bağımsız Sıralı Cümle)

* Gel demesi kolay; git demesi zordur. (Bağımsız Sıralı Cümle)

4. BAĞLI CÜMLE

İki veya daha fazla cümlenin “**ile, ve, ama, fakat, lakin, çünkü, meğer, veya, halbuki**” gibi bağlaçlarla birbirine bağlandığı cümlelerdir. Bu tür cümleler birbirlerine anlamca bağlı olsalar da yüklemleri, özneleri ya da diğer öğgeleri farklılık gösterebilir. Tıpkı sıralı cümlelerdeki gibi unsurlarının biri veya birden fazlası ortak olarak kullanılan bağlı cümleler bulunduğu gibi, hiçbir unsuru ortak olmayan bağlı cümleler de vardır.

ÖNEMLİ: Bağlı cümle ile sıralı cümle arasındaki fark, cümleleri ayırırken kullanılan unsurlardır. Bağlı cümlelerde bağlaçlar, sıralı cümlelerde ise virgül veya noktalı virgül kullanılır.

* Manzara **güzeldi ve** hemen fotoğraf makinemi **kaptım**.

* Kitaplarla arası iyi değil **samıyordum, meğer tam bir kitap kurduymuş**.

* Dışarı çıkarken montunu **almalısın; çünkü** yağmur **yağacak**.

* Ölmek kaderde **var lakin** vatandan ayrılışın ızdırabı **zor**.

* Bana ne diller **döktü meğerse** hepsi **yalanmış**

* Anası böyle **söyledi gene** de gidip kocasına **söyledi**.

CÜMLENİN ÖGELERİ

Bir duygu, düşünce veya durumu tam olarak anlatan sözcük ya da söz öbeklerine **cümle** denir.

NOT: Bir cümlenin oluşması için en önemli şart, kip ve şahıs bildiren bir unsurun bulunmasıdır. Yani eğer cümle içinde herhangi bir söz, haber veya dilek kiplerinden herhangi biriyle çekimli halde bulunuyorsa o, bir yargı bildiriyor demektir. Yargı bildirmek ise cümle olmanın en önemli koşuludur. Şahıs bildirmek, cümle olmak için her zaman gerekli değildir.

CÜMLENİN ÖGELERİ:

Sözcüklerin cümle içindeki görevlerine **cümle ögesi** denir. Ögeler temel ve yardımcı ögeler olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Temel ögeler:

A) Yükleme

B) Özne

2. Yardımcı ögeler:

A) Nesne: a. Belirtili nesne,

b. Belirtisiz nesne

B) Tümlerler: a. Dolaylı tümler (Yer Tamlayıcısı),

b. Zarf tümleri, Edat tümleri

UYARI: Cümlenin ögeleri bulunurken "**YÖNTem**" kuralı uygulanmalıdır. Yani bir cümlede sırasıyla: yükleme, özne, nesne ve diğer tümlerler bulunmalıdır.

UYARI: Cümlenin ögeleri bulunurken sorular kesinlikle yükleme sorulmalıdır ve "**neyin, kimin**" sorularının hiçbir ögeyi buldurmadığı unutulmamalıdır

TEMEL ÖGELER

1. YÜKLEM:

Cümlede anlatılan iş, olay, duygu, düşünce ya da yargıyı içeren temel ögeye "yükleme" denir.

Yüklemeler kip, şahıs ve ek fiille çekimlenmiş ögelerdir.

UYARI: Yükleme bulmak için sorulabilecek herhangi bir soru yoktur. Çünkü yükleme bir cümlede soru sorulan kısımdır.

UYARI: Yükleme olmadan hiçbir cümle tam bir yargı bildirmez ve eksik kalır.

UYARI: Yükleme dahil tüm ögeler bir sözcükten oluşabileceği gibi birden çok sözcükten de meydana gelebilir. Çünkü ikilemeler, tamlamalar, deyimler, yan cümlecikler ve birleşik fiiller bölünemez.

UYARI: Yükleme her zaman cümlenin sonunda olmayabilir. (Yükleme doğru bulmak için devrik cümleler kurallı cümle haline getirilmelidir.)

UYARI: Yükleme, fiil kökü ise kip ve şahıs ekleriyle isimse ek fiille çekimlenerek yükleme olmuştur.

ÖRNEKLER

*Serkan, bugün Giresun'dan bize gelecektmiş.

*Ali, akıllı zeki ve çok başarılı bir öğrencidir. (Yükleme sıfat tamlamasından oluşmuş)

- * Onu bulana kadar akla kararı seçtik. (Yüklem deyimden oluşmuş.)
 - * Kadın, çocuğunu çok merak ediyordu. (Yüklem birleşik fiilden oluşmuş)
 - *Ondan alacağım para cebindeymiş. (Yüklem isim tamlaması.)
 - *Gülmezdi yüzüm sen gelmeseydin.
- NOT:** Yüklemi söylenmemiş ama hiss ettirilen cümlelere eksilteli cümle denir.
- Örnek:** herkeste bir korku, bir telaş

2) ÖZNE:

Bir cümlede işi yapan öge özne olarak adlandırılır. " Özne yükleme sorulan "kim ve ne?" ya da "olan ne , yapan kim?" gibi sorulara cevap verir.

Yahya Kemal güzel şiirler **yazmıştır.**

UYARI: Özne, gerçek özne, gizli özne ve sözde söz de özne olmak üzere üçe ayrılır.

Gerçek Özne :

Yüklem bildirdiği yargıyı yapan ögenin cümlede kullanılmasıyla oluşan öznedir.

Zeynep, soruları hızlıca çözerek öğretmenine teslim etti. Çözen kim ? Zeynep (gerçek özne)

Gizli Özne:

Cümlede açıkça bulunmayan özneye "**gizli özne**" denir. Gizli öznenin kim ya da ne olduğu yüklem sonundaki kişi ekinden anlaşılır.

Bakakalırım, giden geminin ardından. (Gizli Ö. Ben)

Sözde Özne :

Bazı cümlelerde işi yapan belli değildir. Bu cümlelerde işten etkilenen öge **sözde özne** kabul edilir.

Haklar, bin bir emekle dokundu. (S.Ö.)

YARDIMCI ÖGELER

NESNE

Bir cümlede öznenin yaptığı işten etkilenen ögedir. İkiye ayrılır.

A. Belirtili Nesne: Bir cümlede yükleme sorulan " neyi, kimi " sorularına cevap veren ögedir.

Annem beni çok seviyor. (Kimi seviyor ?)

Ali, sınıfı temizledi. (Neyi temizledi ?)

B. Belirtisiz Nesne: Cümlede özneyi bulduktan sonra yükleme sorulan "ne" sorusuna cevap verir.

Adam, çuval taşıyordu. (Adam, ne taşıyordu ?)

Hayatımda ilk defa bir aslan gördüm. (Ben, ne gördüm ?)

UYARI: Belirtili nesne daima ismin Belirtme (-i hali) hal ekini alır. Belirtisiz nesne ise daima yalın haldedir.

TÜMLEÇLER

Yer Tamlayıcısı (Dolaylı Tümleş) : "-e, -de, -den" eklerini alarak cümlenin, dolayısıyla yüklem anlamını, "fiilin, çıkma (uzaklaşma), bulunma ve yönelme (yaklaşma) bakımlarından ilgili olduğu yer" yönünden tamamlayan öğedir.

KİM^e? NEY^e? NEREY^e?
KİM^{de}? NEY^{de}? NERE^{de}?
KİM^{den}? NEY^{den}? NERE^{den}?

NOT: Dolaylı tümleş olan sözcükte de "e, de, den" ekleri bulunmalıdır. ("e" cümlede "a" ya dönüşebilir.)

Kalemim sınıfta kaldı. (Nerede kaldı?)

Yarın beraber pikniğe gideceğiz. (Nereye gideceğiz?)

Konak, çamurlu ve bozuk bir yolun sağında kurulmuştu. (Nerede kurulmuştu?)

Anneminin doğum gününde kendisine aldığı bisikletten düştü. (Nereden düştü?)

Bu olayları sana anlatamadım. (Kime anlatamadım?)

UYARI: Yön bildiren sözcükler "-e, -de, -den" eki alırsa dolaylı tümleş almazsa zarf olurlar. Çocuk hızla aşağı indi.

(Nereye sorusuna cevap verdiği halde "-e, -de, -den" eklerini almadığı için zarftır.)

Çocuk aşağıya indi.

(Nereye sorusuna cevap verdiği ve ismin "-e, -de, -den" eklerini aldığı için yer tamlayıcısıdır.)

Onu görünce içeri kaçtı.

(Nereye sorusuna cevap verdiği halde ismin "e, de, den" eklerini almadığı için zarftır.)

Onu görünce içeriye kaçtı.

(Nereye sorusuna cevap verdiği ve ismin "-e, -de, -den" eklerini aldığı için yer tamlayıcısıdır.)

Zarf Tümleci (Belirteç) :Yüklem anlamını zaman, durum, yön, miktar, tarz, vasıta, şart, sebep, birliktelik yönlerinden tamamlayan kelimeler ve kelime gruplarıdır.

UYARI: Zarf tümlecini bulmak için yükleme "ne zaman, nasıl, niçin, niye, neden, ne kadar, ne şekilde"ne ile, ne için, kiminle, kimin için?" soruları sorulur.

Annem etleri güzelce parçaladı.. (Nasıl parçaladı?)

Beni ağlattığı için gözlerim şişti. (Niçin şişti?)

Anlatılanları sessizce dinledik. (Nasıl dinledik?)

Yaralı hastaneye ambulansla götürüldü. (Ne ile götürüldü?)

Seni sevdiği için gitmedi. (Ne için gitmedi?)

Bu araştırmayı arkadaşıyla yapmış. (Kiminle yapmış?)

PARÇADA ANLAM

PARAGRAF

Paragraf, bir düşünceyi tam olarak anlatabilmek için bir araya getirilen cümleler topluluğudur. Paragrafın bütün cümleleri aynı konuyu işler ve aynı düşünceyi açıklar ya da destekler. Tek bir düşünce etrafında olduğundan kendi içinde bir bütünlük gösterir; kendinden önceki ya da sonraki paragraflara bir bağlılık göstermez

PARAGRAFIN ANLAM YÖNÜ

PARAGRAFTA ANA DÜŞÜNCE (ANA FİKİR)

Yazar veya şairler bir konu aracılığı ile belirli bir anlatım yöntemini kullanarak okuyucuya bir mesaj ulaştırır. Parçada okuyucuya verilmek istenen asıl düşünceye **ana düşünce** denir. Bir parçanın yazılmasının amacı ana düşüncedir, parçanın konusu da parçanın yazımı için araç niteliğindedir.

Ana düşüncenin bazı özellikleri:

- * Ana düşünce bir yargı bildirir.
- * Parça okunduğunda herkesin vardığı ortak düşüncedir.
- * Parçayı kapsar nitelikte genel bir yargıdır.
- * Parça tek cümle ile özetlenecek olsa bu ana düşünce cümlesi olur.

Bir parçada ana düşünceyi bulmak için şu yolu izleyebiliriz:

- * Öncelikle konu bulunmalıdır.
- * Yazarın konuyu ele alış amacının ana düşünceyi oluşturduğu unutulmamalıdır.
- * Parçadaki bağlayıcı kavramlar varsa belirlenmeli; çünkü "kısacası, sonuçta, oysa, bence, özetle, aslında" gibi ifadelerden sonra ana düşünce gelebilir.
- * Örnek verilmişse örnekten önceki yargının ana düşünceyi verebileceği hatırdan çıkarılmamalıdır.
- * İyi bir paragrafta ana düşünce bir cümle şeklinde parçanın başında, sonunda veya herhangi bir yerinde verilir. Paragraftaki diğer cümleler ise ana düşünceyi açıklayıcı ya da destekleyici nitelikte olur.
- * Ana düşünce, bazen de yazının bütününe sindirilmiş durumdadır. Bu durumda ana düşünce paragraf yorumlanarak, anlatılanlardan hareketle bulunur.

Bu bilgiler göz önüne alınarak ana düşünce bulunurken parçada şu sorulara cevap aranmalıdır:

- Yazar bu parçayı hangi amaçla yazmıştır?
- Bize ne anlatmak istemektedir?

Bu sorulara cevap aranırken karşımıza çıkacak düşünceleri, kendi görüşümüze göre değerlendirmemeliyiz. Parçada bizim kabul etmediğimiz, hatta tam tersini düşündüğümüz bir fikir işleniyor olabilir. Yazılanlardan hareketle ve yazara göre doğrular bulunmalıdır.

NOT 1 Parçanın ana düşüncesi, parçanın bütününe kapsar. Ana düşünce bulunurken sınırlamaya ve kapsayıcılığa dikkat edilmelidir. Ana düşünce olarak belirlenecek ifade parçanın tamamını kapsayıcı nitelikte olmalıdır. Çünkü parçanın bir kısmını karşılayan düşünce ana düşünce olamaz. Türk milletini şiirsiz düşünemeyiz. O, asırlar boyu şiirle düşünmüş, şiirle konuşmuştur. Kahramanlıklarını şiirle ifade etmiş; üzüntülerini, sevinçlerini şiirle dile getirmiştir. Analar, çocuklarını şiirle avutmuş, şiirle uyutmuştur. Ölenlerin arkasından şiirle ağlanmıştır. Sözün özü, Türk milleti şiir zevki olan ve şiire yatkın bir millettir."

NOT 2 Ana düşünce bazen de parçanın girişinde yani ilk cümlede verilebilir.

Oyun, çocukların ruhsal eğitiminde önemli bir yer tutar ve gelişmelerini sağlar. Oyundan ve oyuncaklardan mahrum bazı çocukların, gelecekte asık yüzlü, somurtkan ve çekilmez kişiler oldukları görülmüştür. Oyunlar, aşırı olmadığı sürece, çocuklar için vazgeçilmez eğlence kaynaklarıdır.”

Bu parçanın bütününde “oyun ve oyuncağın, çocuğun ruhsal gelişimi için gerekli olduğu” düşüncesi işlenmiştir.

NOT 3 Ana düşünce, bazı parçalarda son cümlede bulunabilir.

Kişilerin tek başlarına bir güçleri yoktur; çabalarının sonucu, dünyanın genel tablosu içinde pek fark edilmez. Hayatta işler, genel bir iş bölümüne göre yürütülür. Bu iş bölümünde tek adamın payı bir yağmur damlası kadardır. Gene de her damla, taşkını artırır; her el insanlığın mutluluğuna ya da sefaletine bir şeyler katar.”

NOT 4 Ana düşünce bazen yazının içinde bir cümle olarak geçmez. Ana düşünce parçanın bütününde olabilir. Okuyucu, bütün parçayı değerlendirerek ana düşünceye kendisi ulaşır.

El halısında desen, göz değmesin diye nazar boncuğu; serilen eve bolluk getirsin diye bereket ağacı; birlik ve beraberlik, dirlik ve düzen getirsin diye zincir hâline getirilmiş halkalar şeklinde gösterilir.”

NOT 5 Bazı parçalarda asıl mesajı dolaylı olarak verilir. Bu yapılırken karşılaştırma ve benzetme yapılır. Bu tip parçalarda ana düşünce parçada bir cümle olarak geçmez. Ana düşünce, parçanın bütününe sindirilmiş biçimdedir ve okuyucunun bulması amaçlanır.

Şimdi bir heykeltıraş düşününüz. Gevşek ve çürük bir zemin üzerine güzel, mükemmel bir heykel yapmaktadır. Bu heykeli bir an için herkes beğenebilir. Fakat zemin çürük olduğundan bu heykel yaşayamaz. Harçlarla ne kadar kuvvetli dayanak yapılırsa yapılsın yıkılır. Çünkü zemini gevşektir.”

2. PARAGRAFTA YARDIMCI DÜŞÜNCELER

Parçada ana düşünce ortaya konurken bu düşünceyi açıklayıcı ve destekleyici nitelikte başka düşüncelerden yararlanır. İşte parçada ana düşünceye zemin oluşturan bu düşüncelere **yardımcı düşünce** denir.

Yardımcı düşünceler;

- * Parçada sayı olarak birden fazladır.
- * Parçayı tam olarak kapsamaz.
- * Ana düşüncenin sınırlarını çizer.
- * Ana düşüncenin anlaşılmasını sağlayıcı niteliktedir.

3. PARAGRAFTA KONU

Üzerinde durulan, hakkında yazı yazma gereği hissedilen her türlü kavrama **konu** denir. Konu, yazarın mesajını okuyucuya ulaştıran bir araçtır. Yani yazının yazılış amacı değil, amaca götüren bir araçtır.

Parçanın konusu bulunurken şunlara dikkat edilmelidir:

1. Parçada en çok tekrar edilen sözcükler üzerinde yoğunlaşılmalıdır.
2. İlk cümlelere dikkat edilmelidir, çünkü konu ilk cümlelerde verilebilir.
3. Konu, parçanın tamamını kapsar nitelikte olmalıdır. Ancak konuyu ararken genellemeye gidilmemelidir. Konu, mümkün olduğunca parçayı da kapsayıcı şekilde daraltılmalıdır.

Herkes lider olamaz. Kitleleri peşinden sürükleyip götürebilmek için birçok olumlu niteliğin bir kişide toplanması gerekir. Bilgi, çalışkanlık, disiplin, karizma, iyi hitabet, güçlü sezgiler... Bu nitelikler de yetmez. Ayrıca lider çok okumalı, çok çalışmalıdır. Toplum için fedakârlıkta bulunmalıdır.”

4. PARAGRAFTA BAŞLIK

Konuyu en iyi şekilde kapsayıp yansıtan ve birkaç sözcükten oluşan sözcük grubuna **başlık** denir.

Başlık;

- * İlgı çekici ve düşündürücüdür.
- * Konu hakkında bilgi verir.
- * Ana düşünceyi çağırıştırır.
- * Parçanın bütünü okunduğunda daha iyi kavranır.

“Çocuklar doğar.

Dünyaya bakar,

Sevimli mi sevimli

Yürüdükçe,

Yol yordam öğrenir.

Uçtukça uçar.

Koştukça bir ceylan gibi”

Başlık: Çocuklar

5. PARAGRAFTA ANAHTAR KELİME

Bir cümlenin veya sözün yansıtmak istediği anlam için en büyük ipucunu veren ana kavram veya kelimeye **anahtar kelime** denir.

Okuyarak olayların ve gelişmelerin iç yüzünü öğrenen bir kişi, öncelikle kendine olan güvenini artırır. Bu ise aynı zamanda düşünce ufkunu geliştirip geniş bir görüş açısı sağlayarak olayları inceleme yeteneği kazandırır. Ayrıca okuyan kişiler çok okumanın beraberinde getirdiği zengin kelime dağarcığına sahip oldukları için, etkileyici ve güzel konuşarak hitap ettikleri kişilerde etki de uyandırır.”

Anahtar Kelimeler: okumak, öğrenmek, güven,

6. PARAGRAFTA OLAY, YER, ZAMAN, ŞAHIS VE VARLIK KADROSU

Yer, zaman, şahıs öğeleri kullanılarak belirli bir kural çerçevesinde oluşturulan edebî metinlere olay yazıları denir. Öykü, roman, masal, fabl gibi türler olay yazıdır.

Güneşli bir nisan sabahıydı. Çoban Haydar, her zamanki gibi koyunları ve keçileri ahırdan çıkarıp köylerinin yanındaki meraya doğru yola koyuldu. Amacı sürüyü otlatmak, kış boyunca iyi beslenemeyen koyunları ve keçileri taze otlarla iyice doyurmaktı. Köyün hemen yanındaki bu mera, bahar gelince bereketlenir, yeşilin bin bir tonuyla bezenirdi.”

Olay: Haydar'ın sürüyü meraya götürmesi

Zaman: Nisan sabahı

Mekân: Köyün yanındaki mera

Şahıs Kadrosu: Çoban Hayda

7. PARAGRAFTA DUYGULAR

Paragrafta yazarın iç dünyasına ait pişmanlık, küçümseme, beğenme, korku, sitem vb. izlenimlere yer verilmesidir.

Dışarıda çok güzel kar yağıyordu. Pencerenin önüne oturup kar yağışını seyrediyor, kar tanelerinin beyaz gülcükler dağıtarak süzüle süzüle yere inmesini seyretmekten büyük **sevinç** duyuyordum. Bu sırada yandaki kanepede oturan dedeme **heyecanla** seslendim: “Dede, bak! Her yer nasıl da bembeyaz oldu!” Dedem dışarı baktı ve bana; “Evet benim güzel kızım, tıpkı pamuk tarlası gibi.” dedi.

DUYULAR: neşe, heyecan

8. PARAGRAFTA DUYULAR

Parçada yazar “görme, işitme, dokunma (hissetme), tatma, koklama” duyularından yararlanabilir.

Bu mahallede oturanlar yaz sabahları **ağaçlara** yuva yapan bülbüllerin **sesleriyle** ve **mis gibi kokan** çiçeklerle uyanırlar. Ancak güneş, perdeleri aralayıp **odalara sızdığına duyulan** sadece kuş sesleri değildir. Çocuklar uyanmış ve **cıvı cıvı sesleriyle** sokakta oynamaya başlamışlardı.

DUYULAR: **görme, işitme, koklama**

9. PARAGRAFTA KARAKTER

Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkasından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen özelliklere **karakter** denir. “Uysal, kararlı, inatçı, sorumluluk sahibi, disiplinli” gibi kavramlar karakterdir.

“Vatanım ve milletini çok seven Atatürk, bu uğurda canını feda etmekten kaçınmazdı. Ülkesi ve milleti için girdiği savaşlarda hep ön safta yer alması bunun en güzel örneğidir.”

KARAKTER: vatanseverlik” dile getirilmiştir.

PARAGRAFİN YAPI YÖNÜ

1. PARAGRAFİN BÖLÜMLERİ

Paragrafı oluşturan cümlelerin her birisinin kendine özgü yeri vardır. Bir paragrafın ilk cümlesi ile son cümlesi aynı nitelikleri taşımaz. Ayrıca paragrafı oluşturan cümleler birbirleriyle hem yapı hem de anlam bakımından bir ilişki içerisindedir. Bu cümleler bir yargıyı birbirlerine bağlı olarak anlatır.

Paragraf giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşur:

1. GİRİŞ BÖLÜMÜ

Genelde tek cümleden oluşan giriş bölümünde parçada anlatılacak konu verilir.

Giriş cümlesi bağımsızdır. Diğer cümleler giriş cümlesine biçimce ve anlamca bağlıdır. Kendinden önce de bir cümle varmış gibi bir izlenimi uyandırmamalıdır. Bu yüzden giriş bölümü cümlesinde, sanki giriş cümlesinden önce bir cümle varmış anlamını verebilecek olan **“bu yüzden, bundan dolayı, kaldı ki, yine de, ama, fakat, oysa, çünkü, bunun için, ise, de ...”** gibi bağlayıcı ifadeler yer almaz.

2. GELİŞME BÖLÜMÜ

Giriş cümlesinden sonra gelen ve onu açıklayan, girişte belirtilen konunun ayrıntılarıyla ele alındığı bölümdür. Düşüncelerin açıklanması, anlaşılır hale gelmesi, yerine göre ispatlanması için **betimleme, öyküleme, örneklendirme, tanık gösterme, karşılaştırma, açıklama** gibi anlatım teknikleri ve düşünceyi geliştirme yollarından yararlanılır.

3. SONUÇ BÖLÜMÜ

Gelişme bölümünde anlatılan olay, düşünce ya da duyguların bir sonuca bağlandığı bölümdür. Bazen ana düşünce sonuç bölümünde verilebilir.

Sonuç bölümünde **“sonuç olarak, özetle, bundan dolayı, kısaca...”** gibi bağlayıcı ifadeler bulunabilir.

ANLATIM BİÇİMLERİ

1. BETİMLEME (TASVİR)

Varlıkların okuyucunun gözünde, zihninde canlanacak şekilde ayırt edici nitelikleriyle resim çizer gibi anlatılmasına **betimleme (tasvir etme)** denir.

Betimlemede gözlem esastır. Gözlemlenilen elde edilen bilgiler açık, sade ve anlaşılır bir dille okuyucunun gözünde canlanacak şekilde anlatılır. Betimlemede yazar, tasvir edeceği varlığı kendi bakış açısına, kendi görüş ve değerlendirme biçimine göre anlatır, betimlemeye kendi yorumunu katabilir.

Bu güzel şehirde tüm yollar, merkezdeki dünyanın en büyük kavşağına çıkıyor. Bu kavşak sanırım şehrin yerleşim planında etkilemiş. Selçuklulardan kalma bu yapay tepe üzerinde barındırdığı tarih ile dünyanın en güzel yerlerinden birisi. Tam karşısında İnce Minare müzesi, biraz ilerisinde İnce Minare ile yaşıt sayılabilecek Karatay Medresesi şehre ayrı bir güzellik katıyor. İnce Minare Müzesi ile Karatay Medresesi arasında kalan Kültür Park yaz kış yeşilliğini koruyor. Kışın bazen donan park havuzunda salına salına yüzen kuğular ise parkın güzelliğini tamamlıyor.

* Betimlemeler insanı konu alabilir. Kişinin dış görünüşünün, fiziksel özelliklerinin (yüzü, gözü, saç rengi, kolları, bacakları, boyu vs.) yanı sıra iç dünyası ve karakter özellikleri (sevdikleri, sevmedikleri, düşündükleri, tepkileri, duyguları, önem verdikleri vs.) de anlatılabilir.

2. ÖYKÜLEYİCİ ANLATIM

Tasarlanmış veya yaşanmış bir olayın başkalarına sözlü ya da yazılıyla anlatıldığı anlatım biçimine öyküleme (hikâye etme) denir.

Çocuktum. Evimizin bahçesinin güney tarafından geçen derenin kenarında dolaşıyordum. Kış mevsiminin son günleriydi. Bir kayanın dibinde açmış menekşeleri gördüm. Öyle güzel kokuyordu ki... Yeşil yaprakların arasından başlarını uzatmış mor menekşeler ve onların arasına karışmış kuskus çiçekleri. Bu güzelliklere bir gün önce yağın yağmurun etkisiyle suyu oldukça artan derenin şırıltısı eşlik ediyordu. Havada hafif hafif esen baharın habercisi rüzgar insanın tenini okşuyordu.

Öyküleme ile Betimleme Arasındaki Fark

Öykülemede olaylar, kişi veya kişilerin başından belli bir yerde ve belli bir zamanda geçer. Betimlemede ise zaman akış içinde değildir ve kişi veya kişilerin başından geçen herhangi bir olay söz konusu değildir.

Yani betimlemede belli bir zamanda durur nitelikteki eylem veya varlıklar tanımlanır. Öykülemede ise zaman akış halindedir ve olaylar bu akış içinde verilir.

3. AÇIKLAYICI ANLATIM

Bilgi vermek amacı ile oluşturulan yazılarda kullanılan anlatım tekniğidir. Bu tür yazılarda amaç okuyucuyu bilgilendirmek, ona bir şeyler öğretmek olduğu için sade ve anlaşılır bir dil kullanılır. Açıklayıcı anlatımda yazar, duygularına yer vermez, nesnel bir anlatım hakimdir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu edebiyatımızın önde gelen sanatçılarından biridir. Roman, hikâye, anı gibi değişik alanlarda eserler vermiş olan sanatçı daha çok romanları ile tanınmaktadır. Romanlarında önceleri kişisel konuları işleyen sanatçı daha sonra toplumsal konulara yönelmiştir. "Kiralık Konak"ta nesiller arası duygu ve düşünce farklılıklarını işleyen sanatçı, "Yaban" romanında Kurtuluş Savaşı yıllarında köy yaşamını, köylü - aydın çatışmasını işlemiştir."

4. TARTIŞMACI ANLATIM

Yazarın kendi doğrularına okuyucuyu inandırmak, onu kendi gibi düşündürmek için kullandığı anlatım tekniğine **tartışma** denir.

Amaç kendi düşüncesini savunmak, varsa yanlış düşüncüyü çürütmek olduğundan yazar, düşüncelerini sanki karşısında okuyucu varmış da onunla konuşuyormuş gibi ele alır. Kendi görüşünü ortaya koyar, karşıt görüşün dayanaksız olduğunu örnekleri ile gösterir. Bu yöntemde önce eleştirilecek olan düşünce verilir. Yazar, kendi düşüncesinin doğruluğunu, eleştirdiği düşüncenin ise yanlışlığını savunur.

Teknolojiye şiddetle karşı çıkan, toplumu yozlaştırdığı savunanlar da vardır. Oysaki teknoloji her yönüyle faydalıdır. Bilim ve tekniğin gelişmesiyle sosyal hayatımızın içine çok hızlı bir şekilde giren ve ani büyüme ve gelişmelerle karşımıza çıkan teknoloji, hayatımızı hızlandırmakta, kolaylaştırmakta ve rahatlatmaktadır. Bir ülkeden bir ülkeye saatler içinde giderken, dakikalar içinde de neredeyse bütün transferlerimiz gerçekleştirilmekteyiz.

DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME YOLLARI

1. TANIMLAMA

Bir kavram veya varlığın ne olduğunun açıklanmasına **tanımlama** denir. Genelde açıklayıcı ve tartışmacı anlatım tekniklerinde tanımlamadan yararlanılır. Varlık ya da kavramın okuyucunun zihninde daha belirginleşmesi amaçlanır. Tanım, "Bu nedir?" sorusuna cevap verir.

Destanlar, tarihten önce ve tarihin başlangıcı sırasında bir milletin geçirdiği maceraları, yetiştirdiği kahramanları; doğa, evren ve toplum olayları hakkında düşündüklerini ve bunlar karşısında aldığı vaziyetleri anlatan din ve kahramanlık hikâyeleridir."

2. KARŞILAŞTIRMA

Birden fazla varlık ya da kavram arasındaki benzerlik veya farklılıkları ortaya koymak için kullanılan anlatım yoluna **karşılaştırma** denir. Daha çok tartışmacı ve açıklayıcı anlatım içinde kullanılan bu yöntemde, varlıkların farklı ya da ortak yönleri ele alınır.

Arı, on binlerce yıldır aynı işi en kusursuz biçimde yapar: Düzgün, geometrik ölçülerle peteğini örer ve topladığı bin bir çiçek tozundan, bir kimya laboratuvarının imbiklerinden daha üstün biçimde balını süzer. Oysa insanoglu uğraştığı on binlerce işi binlerce yıldır giderek geliştirmekte ve hâlâ en kusursuza ulaşmaya çalışmaktadır, işte insan budur.

3. ÖRNEKLENDİRME

Bir düşüncenin somut hâle getirilerek daha anlaşılır kılınması için anlatılan konuyla ilgili örnekler verilmesine **örneklendirme** denir. Düşüncenin anlaşılır ve akılda kalıcı olması amaçlanır. Bazen önce bir örnek verilerek veya fıkra anlatılarak konuya giriş yapılır. Bunlardan hareketle de bir yargıya varılır.

Genç Kalemler hareketi, edebiyatımıza özellikle dil konusunda yepyeni bir anlayışı getirmiştir. Türkçe kendi benliğine yavaş yavaş dönmeye başlamış; halk, aydınların yazdıklarını anlar duruma gelmiştir. 1911'li yıllarda yazan Ömer Seyfettin'i, Ziya Gökalp'i açıp okuyun, severek, anlayarak okursunuz yazdıklarını. Sözcükler, tamlamalar... hep anlayacağımız biçimdedir.

4. BENZETME

Bir kavramı ya da varlığı başka bir kavram ya da varlığın özellikleriyle anlatmaya **benzetme** denir.

Birikimsiz yazarlık saman alevi gibidir. Saman alevi çabucak tutuşup yine çabucak söner. Yazmak için yeterli donanımına sahip olmayan birikimsiz yazarlar da parlamış olsalar bile elbet bir gün saman alevi gibi sönüp giderler.”

5. TANIK GÖSTERME

Yazarın, savunduğu düşüncenin doğruluğuna okuyucuyu inandırabilmek için tanınan ve görüşlerine itibar edilen kişilerin sözlerinden alıntı yapılmasına tanık gösterme denir.

Kişinin sadece ismini yazıda kullanmak, tanık gösterme için yeterli değildir. Bu, örneklendirme olur. Tanık göstermede önemli olan, kişinin sözünü destekleyici olarak kullanmaktır. Bu da kişinin düşüncelerinin tırnak içinde aktarılması ile olur.

Önce yazar kendi görüşünü verir. Daha sonra bu görüşü kanıtlamak, inandırıcılığı artırmak için, o alanda tanınmış bir kişiden söz edip, o kişinin sözlerine yer verilir.

Çocuğunuz bilim insanı mı olsun istiyorsunuz; o halde ona önce edebiyatı sevdirin. Bilim insanının amacı insanların yaşamını kolaylaştırmak; dünyayı daha güzel, daha yaşanabilir hal aldırmasıdır. Bu amaca ulaşmak için insanları sevmek; onların acılarını ve sevinçlerini yüreğimizde duyumsamak gerekir. Balzac: “Bilim insanı olmak için, insanları sevmek, dolayısıyla edebiyatsever olmak gerekir.” diyor.

6. SAYISAL VERİLERDEN YARARLANMA

Düşüncenin kanıtlanabilmesi için **istatistiksel bilgilerden, anketlerden** ya da **grafiklerden** yararlanılmasıdır.

Tanzimat döneminde yazar ve şairlerimizin %79.5'u İstanbul'da, %7.1'i Anadolu'da doğmuştur. Cumhuriyetten sonra ise bu oranlarda büyük bir değişme olmuş İstanbul doğumluların oranı %29, Anadolu doğumluların oranı ise %67 olmuştur. Bu bize Türk edebiyatının halkçı bir nitelik kazandığını göstermez mi?

ANLATICI TÜRLERİ

Olay anlatımına dayalı metinlerde olayları, kişileri, mekanı okurlara anlatan kişiye **anlatıcı** denir. Metinlerde anlatım, **birinci kişili ağızından ve üçüncü kişi ağızından anlatım** olmak üzere iki şekilde yapılır:

1. BİRİNCİ KİŞİ AĞZINDAN ANLATIM

Birinci kişi ağızıyla anlatımlarda yazar, kendi başından geçen veya içinde bulunduğu bir olayı anlatır. Bu tür anlatımlarda çoğu zaman birinci tekil şahıs (ben) veya birinci çoğul şahıs (biz) ekleri kullanır.

Yeni bir kitap çıkarıyor olmak benim için mükemmel bir gurur kaynağıydı. O gün, uyandığımı hatırlıyorum. Hızlıca matbaaya koştum ve "Kitaplarım hazır mı?" diye bağırdım. Bunun üzerine matbaacılar, acele etmememi, bir kaç saate hazır olacağımı söyledi. Tam da o anda, aslında çok heyecanlı olduğumu ve biraz sakinleşmem gerektiğini fark etmiştim.

2. ÜÇÜNCÜ KİŞİ AĞZINDAN ANLATIM

Üçüncü kişi ağızıyla anlatımlarda yazar, genellikle duyduğu veya gördüğü şeyleri anlatır. Bu tür anlatımlarda çoğu zaman üçüncü tekil şahıs (o) veya üçüncü çoğul şahıs (onlar) ekleri kullanır.

Akşama doğru bahçede oynayan çocuklar vardı. Hava bir anda kapanıp kar başlayınca çocukların neşesi arttı. Çünkü artık kar topu oynamanın zamanı gelmişti. Çocuklar sevinç çığlıkları atarken ortalık aniden beyaza büründü. Çocuklar kardan adam yapıp eğleniyorlardı. Kar yağışına hazırlıksız yakalanan sürücüler ise arabalarını bin bir güçlkle sürdüğü için yolda uzun kuyruklar oluşturdular.

METİN TÜRLERİ (EDEBİ TÜRLER)

Edebiyat, duygu ve düşünceleri söz ya da yazıyla etkili bir şekilde anlatma sanatıdır.

1. Yazı (Metin) Türleri

Duygu, düşünce ve hayallerin sözlü ya da yazılı olarak, etkileyici bir şekilde anlatma isteği edebiyatın doğmasına neden olmuştur. Edebiyatın oluşumu içerisinde yazının biçim ve içerik özelliklerine o yazının türü denmektedir.

ANLATMAYA BAĞLI EDEBİ TÜRLER (OLAY ETRAFINDA GELİŞEN TÜRLER)

1. Masal

Olağanüstü olaylarla süslü, olağanüstü kişilerin başından geçen, zaman ve yer kavramları belirli olmayan hayali olayların anlatıldığı yazılara masal denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Masalda eğitici ve öğretici esastır.
- * Masallardaki olaylar gerçeğe uymaz.
- * Kahramanlar olağanüstü özelliklere sahiptir.
- * Masalın geçtiği yer ve zaman belirsizdir.
- * Masallar tekerlemeyle başlar.
- * Masaldaki karakterler; cinler, periler, devler ve hayvanlar olabilir.
- * Masalların sonunda iyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır.
- * Ulusal konulara yer verilmez, evrensel konular ve mesajlar içerir.

2. Hikâye (Öykü)

Olmuş veya olabilecek olayları belli bir plan çerçevesi içinde yer ve zamana bağlı olarak anlatan yazı türüne hikâye (öykü) denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Yaşanmış ya da yaşanabilir olaylar anlatılır.
- * Dar bir zaman dilimini kapsar.
- * Olayla ilgili yer ve zaman bellidir.
- * Romana göre kısa eserlerdir.
- * Karakter sayısı azdır.
- * Serim, düğüm ve çözüm bölümlerinden oluşur.
- * Kısa soluklu eserlerdir.
- * Olay, başlangıçtan sonra doğru giden bir olayın bir anlık parçasıdır.

3. Roman

Toplumların ve fertlerin başından geçmiş veya geçmesi mümkün olayları geniş olarak, ayrıntılarıyla anlatan yazı türüne roman denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Yaşanmış ya da yaşanabilir olaylar anlatılır.
- * Geniş bir zaman dilimini kapsar.
- * Olayla ilgili yer ve zaman bellidir.
- * Hikâyeye göre uzun eserlerdir.
- * Karakter sayısı fazladır.

Hikaye ile Roman Arasındaki Farklar:

- * Hikâyeye türü, romandan daha kısadır.
- * Hikâyede temel öge olaydır. Romanda ise temel öge karakter, yani kişidir. Hikâyeler olay üzerine kurulur, romanlar ise kişi üzerine kurulur.
- * Hikâyede tek olay bulunmasına karşılık romanda birbirine bağlı olaylar zinciri vardır. Romandaki olaylardan her biri hikâyeye konu olabilir.
- * Hikâyede kahramanların tanıtımında ayrıntıya girilmez, kahramanlar her yönüyle tanıtılmaz. Romandan farklı olarak hikâyede kişiler sadece olayla ilgili yönleriyle anlatılır. Bu yüzden hikâyelerdeki kişiler bir karakter olarak karşımıza çıkmaz.
- * Öyküde, olayın geçtiği yer (çevre) sınırlıdır ve ayrıntılı olarak anlatılmaz. Romanlarda olaylar çok olduğu için olayların geçtiği çevre de geniştir. Bu çevreler çok ayrıntılı olarak anlatılır.
- * Hikâyeler kısa olduğu için anlatım yalın, anlaşılır ve özeldir. Romanlarda ise anlatım daha ağır ve sanatlardır.

4. Destan

Bir ulusun kahramanlıklarını, savaşlarını, büyük toplumsal olaylarını anlatan ve genellikle şiir (nazım) biçiminde oluşturulan eserlere destan denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Yazı türleri içinde en uzun olanıdır.
- * Efsaneden sonra bilinen en eski türdür.
- * Sözlü edebiyat ürünüdür; ancak sonradan yazıya geçirilen destanlar da vardır.
- * Olağanüstü olaylar ve kahramanlar vardır.
- * Destan kahramanları yarı tanrısal nitelikler taşıyan han, hakan ve kağan gibi kişilerdir.

Destanlar doğal ve yapay(suni) olmak üzere ikiye ayrılır:

a. Doğal Destanlar

Halk ozanlarının büyük toplumsal olayları anlattıkları destanlardır. Doğal destanların yazarı belli değildir, yani anonimdir.

b. Yapay (Suni) Destanlar

Yazarı belli olan, daha yakın zamanda yazılan ve olağanüstü durumlara daha az yer veren destan türüdür.

5. Efsane (Söylence)

Halkın duygu, düşünce ve hayal dünyasında doğarak ağızdan ağıza dolaşan, gelenek ve göreneklerin oluşumunu etkileyen hikayelere efsane denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Hayal gücünün ürünü ve bilinen en eski türdür.
- * Eski dönemlerde tabiat olaylarının nedenlerini bilmeyen insanlar, bu olayları açıklama gereği hissetmişlerdir. Yağmurun yağması, gök gürültüsü, şimşek çakması gibi birçok olayı kendilerine göre yorumlamışlar, efsaneler vasıtasıyla bunlara açıklık getirmişlerdir.
- * Efsanelerde kahramanlar Tanrı, ruh, melek gibi kavramlar bazen de taş, kaya, dağ gibi doğa parçası unsurlardır. Bu kahramanlar hikayelerde kişileştirilir (teşhis) ve konuşturulur (intak).

Efsane ile Destan Arasındaki Farklar:

- * Destanlardaki olayları tarih sayfalarında bulmamız mümkündür. Ama bunu efsane için her zaman söyleyemeyiz.
- * Destanlar genellikle şiir (manzum) biçiminde yazılırken, efsaneler düz yazı (nesir) biçimindedir.
- * Destanlar milletlerin yaşamış olduğu önemli olayları konu alır. Bu bakımdan bu önemli olayları bir tarihi gerçeklik olarak görebiliyoruz. Ancak bunu bütün efsaneler için söylememiz mümkün değildir.
- * Efsanelerin benzerlerini başka milletlerde de bulabiliriz. Fakat destanlar milli oldukları için benzerleri olamaz, sadece bir millete aittirler.
- * Masallar tamamen olağanüstü, olağandışı olayları anlatırken efsaneler toplumsal olaylar ilgili insanların doğaüstü olaylara karşı verdiği savaşı anlatır.
- * Masallar her zaman mutlu sonla biterken efsaneler her zaman mutlu sonla bitmez.
- * Masalın amacı eğitcilik, efsanenin amacı ise bazı olaylara açıklık getirmektir.

6. Tiyatro

Dram, komedi, trajedi gibi sahnede oynanmak üzere yazılan edebiyat türlerinin ortak adına tiyatro denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Genellikle oynanmak için yazılır. Okunmak için yazılan tiyatro türleri de vardır.
- * Olayları oluş hâlinde gösterir.
- * Konuşma ve eyleme dayanan bir türdür.
- * İnsana ders vermek, onu düşündürmek onu yorum yapmaya yönlendirmek amacı taşır.
- * Tiyatronun unsurları: "Yazar, eser, oyun ve seyirci" dir.
- * Tiyatronun temel öğeleri: "Olay, yer, zaman ve kişiler" dir.

KİŞİSEL HAYATI KONU ALAN METİNLER

1. Günlük (Günce)

Düzenli bir biçimde yazılan, tarih atılan günlük notlara, bir yazarın yaşamı boyunca günü gününe yazdığı yazılara günlük denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Olaylar günü gününe, tarih belirtilerek yazılır.
- * Kısa yazılardır.
- * Kalemle alan kişinin yaşamından izler taşır.
- * İçten ve sevecendir. Anlatımda "iç konuşma" yöntemi kullanılır.

2. Anı (Hatıra)

Yaşanmış olayların, üzerinden zaman geçtikten sonra yazıldığı yazı türüne anı (hatıra) denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Bir kişinin yaşadığı veya tanık olduğu olaylar anlatılır.
- * Yazar, olayları kendi bakış açısından anlatır
- * Geçmişe ışık tutar.
- * Tarihsel olayların öğrenilmesine katkıda bulunur.

Günlük ile Anı Arasındaki Farklar:

- * Günlükte olaylar günü gününe yazılırken anı da geçmişteki olaylar anlatılır. Bir bakıma günlük geleceğe yönelik, anı ise geçmişe yöneliktir.

3. Gezi Yazısı (Seyahatname)

Gezilip görülen yerlerin ve o yerlerle ilgili izlenimlerin anlatıldığı yazılara gezi yazısı denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Gezilip görülen yerler edebî bir üslupla anlatılır.
- * Yazarın duygu ve düşüncelerini içerebilir.
- * Gözlem gücüne dayanır.
- * Anlatılanlar gerçektir, hayal ürünü değildir.

4. Biyografi (Yaşam Öyküsü)

Tanınmış, eserler yazmış, ün bırakmış kişileri tanıtmak amacıyla yazılan yazılara biyografi denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Önemli şahısların hayatı başkası tarafından anlatılır.
- * Anlatılan kişinin hayatı tarih sırasına göre ele alınır.
- * Kurgusal değildir, gerçekçidir.
- * Üçüncü kişinin ağzıyla anlatılır.

5. Otobiyografi (Öz Yaşam Öyküsü)

Bir insanın, kendi hayatını kendisinin yazdığı eserlere otobiyografi denir. Biyografilerde kişinin hayatı, çalışmaları başkası tarafından yazılırken otobiyografilerde kişi kendisini anlatır, yazar.

ÖZELLİKLERİ

- * Kaynak olarak kişi kendisini ve aile büyüklerinden aldığı bilgiyi kullanır.
- * Birinci kişinin ağızıyla anlatılır.

GAZETE VE DERGİ ETRAFINDA GELİŞEN METİNLER

1. Deneme

Bir yazarın herhangi bir konu üzerinde, özel görüş ve düşüncelerini iddiasız, kesin kurallara varmaksızın anlattığı yazılara deneme denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Denemede konu sınırlaması yoktur. Yazar, istediği konuyu ele alıp işleyebilir.
- * Yazarın anlattıklarını kanıtlama kaygısı yoktur.
- * Yazar kendisiyle konuşuyor gibi bir anlatım kullanır. Daha doğrusu kendi içiyle yaptığı konuşmaları yazıya geçirir.
- * Anlatılanlar kesin bir sonuca bağlanmaz.
- * Denemede alabildiğine kişisellik ve kendine özgünlük vardır.
- * Dünya edebiyatında Montaigne, Türk edebiyatında ise Nurullah Ataç bu türün en önemli temsilcisidir.

2. Makale

Herhangi bir konuda bilgi vermek veya bir gerçeği savunmak için yazılan yazılara makale denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Makalenin temel ögesi fikirdir.
- * İnceleme ve araştırmaya dayanır.
- * Bir tezi savunmak, desteklemek amacı taşır.
- * Makalelerde bilimsel verilerden yararlanır.
- * Gazete ve dergi yazısıdır

3. Eleştiri (Tenkit)

Bir sanat eserinin olumlu ya da olumsuz yanlarını somut verilere dayanarak yargılayıp eserin gerçek değerini ortaya koymak amacıyla yazılan yazı türüne eleştiri denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Eleştiri yazıları, bir eseri tanıtmayı amaçlar.
- * Eleştiri yapan kişiye eleştirmen denir.
- * Değerlendirme yazıdır.
- * Eleştiri denince, akla eserin olumsuz yanlarının belirlenip okuyucuya aktarılması gelir. Bu yanlış bir düşüncedir. Gerçek bir eleştiride eleştirilen eserin hem olumlu hem de olumsuz yanları bir arada verilir.
- * Eleştirinin amacı, okuyucuya ve yazara kılavuzluk yapmaktır

4. Söyleşi (Sohbet)

Yazarın, gündelik olaylarla ilgili düşüncelerini, okuyucu ile karşı karşıya oturup konuşuyormuş gibi içten bir hava içinde yazdığı yazılara sohbet denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Karşılıklı konuşma havası içinde yazılır.
- * Belirli konusu yoktur. Yerine ve zamanına göre sıkıcı olmayan her şey sohbet konusu olabilir.
- * Gazete ve dergi yazıdır.
- * Yazarın kendi kişisel düşüncesi ağırlıktadır.
- * En önemli özelliği, samimi bir üslupla kaleme alınmasıdır.
- * Yazarın öğretme ve kanıtama amacı yoktur.

5. Fıkra (Köşe Yazısı)

Bir yazarın, herhangi bir konu üzerinde, kişisel anlayış, görüş ve düşüncelerini güzel bir üslupla, hiçbir kanıtama gereği duymadan anlattığı yazı türüne fıkra denir.

İki tür fıkra vardır: Gazete fıkraları, nükteli hikâyecik türündeki fıkralar. Yazı türü olarak "gazete fıkraları" kabul edilmektedir. Gülmeye yazılardan olan fıkraları, gazete yazı türü olan fıkrayla karıştırmamalıyız.

ÖZELLİKLERİ

- * Gazete yazısıdır.
- * Yazar düşüncelerini kanıtama yoluna gitmez.
- * Dil doğaldır. Günlük deyimlere, yer yer nükteli sözlere yer verilir.
- * Okuyucuyla sohbet ediyormuş havası hakimdir. Anlatım senli benlidir.

NOKTALAMA İŞARETLERİ

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlelerin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere noktalama işaretleri kullanılır.

Noktalama işaretlerinden nokta, virgül, noktalı virgül, iki nokta, üç nokta, soru, ünlem, tırnak, ayraç ve kesme işaretleri ait oldukları kelimelere bitişik olarak yazılır ve kesme dışındaki işaretlerden sonra bir harf boşluğu ara verilir.

NOKTA (.)

1. Cümlelerin sonuna konur:

Türk Dil Kurumu, 1932 yılında kurulmuştur.

Saatler geçtikçe yollara daha mahzun bir ıssızlık çöküyordu. (Reşat Nuri Güntekin)

2. Bazı kısaltmaların sonuna konur:

Alb. (albay), Dr. (doktor), Yrd. Doç. (yardımcı doçent), Prof. (profesör), Cad. (cadde), Sok. (sokak), s. (sayfa), sf. (sıfat), vb. (ve başkası, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi), Alm. (Almanca), Ar. (Arapça), İng. (İngilizce) vb.

3. Sayılardan sonra sıra bildirmek için konur:

3. (üçüncü), 15. (on beşinci); II. Mehmet, XIV. Louis, XV. yüzyıl; 2. Cadde, 20. Sokak, 4. Levent vb.

4. Arka arkaya sıralandıkları için virgülle veya çizgiyle ayrılan rakamlardan yalnızca sonuncu rakamdan sonra nokta konur:

3, 4 ve 7. maddeler; XII - XIV. yüzyıllar arasında vb.

5. Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra konur:

I.	1.	A.	a.
II.	2.	B.	b.

6. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:

29.5.1453, 29.X.1923 vb.

UYARI: Tarihlerde ay adları yazıyla da yazılabilir. Bu durumda ay adlarından önce ve sonra nokta kullanılmaz:

29 Mayıs 1453, 29 Ekim 1923 vb.

7. Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:

Tren 09.15'te kalktı. Toplantı 13.00'te başladı.

Tören 17.30'da, hükümet daireleri kapandıktan yarım saat sonra başlayacaktır. (Tarik Buğra)

8. Kitap, dergi vb.nin künyelerinin sonuna konur:

Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, TDK Yayınları, Ankara, 1960.

9. Dört ve dörtten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur:

1.000, 326.197, 49.750.812 vb.

10. Genel Ağ adreslerinde kullanılır:

<http://tdk.org.tr>

11. Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır:

4.5=20, 12.6=72 vb.

VİRGÜL (,)

1. Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur:

Fırtınadan, soğuktan, karanlıktan ve biraz da korkudan sonra bu sıcağın, aydınlık ve sevimli odanın havasında erir gibi oldum. (Halide Edip Adıvar)

Sessiz dereler, solgun ağaçlar, sarı güller

Dillenmiş ağızlarında tutuk dilli gönüller (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Zindana atılan mahkûmlar gibi titreyerek, haykırarak geri geri kaçmaya uğraşıyorduk. (Hüseyin Rahmi Gürpınar)

Köyde kim çaresiz kalırsa, kimin işi bozulursa İstanbul yolunu tutar. (Ömer Seyfettin)

2. Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

Umduk, bekledik, düşündük. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

3. Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan özneyi belirtmek için konur:

Saniye Hanımefendi, merdivenlerde oğlunun ayak seslerini duyar duymaz, hasretlisini karşılamaya atılan bir genç kadın gibi koltuğundan fırlamış ve ona kapıyı kendi eliyle açmaya gelmişti. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

4. Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur:

Şimdi, efendiler, müsaade buyurursanız, size bir soruyum. (Atatürk)

5. Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur:

Akşam, yine akşam, yine akşam,

Göllerde bu dem bir kamyş olsam! (Ahmet Haşim)

6. Tırnak içinde olmayan alıntı cümlelerinden sonra konur:

Adana'ya yarın gideceğim, dedi.

Aç karnına sigara içmekle hiç de iyi etmiyorsun,

7. Konuşma çizgisinden sonraki alıntı cümlesinin bitimine konur:

- Bu akşam Datça'ya gidiyor musunuz, diye sordu.

8. Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur:

Bahçe kapısını açtı. Sermet Bey'e,

- Bu anahtar köşkü de açar, dedi. (Ömer Seyfettin)

9. Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak *ret, kabul ve teşvik bil-diren hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, başüstüne, öyle, haydi, elbette* gibi kelimelerden sonra konur.

Peki, gideriz. Olur, ben de size katılıyorum. Hayhay, memnun oluruz. Haydi, geç kalıyoruz.

Evet, kırk seneden beri Türkçe merhale merhale Türkleşiyor. (Yahya Kemal Beyatlı)

10. Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime grup-larıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için kullanılır:

Bu, tek gözlü, genç fakat ihtiyar görünen bir adamcağızdır. (Halit Ziya Uşaklıgil)

Bu gece, eğlenceleri içlerine sinmedi. (Reşat Nuri Güntekin)

11. Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur:

Efendiler, bilirsiniz ki hayat demek, mücadele, müsademe demektir. (Atatürk)

Sayın Başkan,

Sevgili Kardeşim,

Değerli Arkadaşım,

12. Sayıların yazılışında kesirleri ayırmak için kullanılır:

38,6 (otuz sekiz tam, onda altı), 0,45 (sıfır tam, yüzde kırk beş)

13. Metin içinde art arda gelen zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra konur:

Ancak yemekte bir karara varıp, arkadaşına dikkatli dikkatli bakarak konuştu.

UYARI: Metin içinde zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra virgül konmaz:

* Cumaları bahçede buluştukça kıza kendisinin adı bir mektep talebesi olmadığını anlatmaya çalışıyordu. (Halide Edip Adıvar)

* Şimdiye dek, ben kendimi bildim bileli kimse Değirmenölük köyünden kaçıp da başka köyde çobanlık, yanaşmalık etmedi. (Yaşar Kemal)

* Meydanlığa varmadan bir iki defa İsmail kendisini gördü mü diye kahveye baktı. (Necati Cumalı)

14. Özne olarak kullanıldıklarında *bu, şu, o* zamirlerinden sonra konur:

Bu, benim gibi yazarlar için hiç kolay olmaz.

O, eski defterleri çoktan kapatmış, Osmanlıya kucakım açmıştı. (Tariq Buğra)

15. Kitap, dergi vb.nin künyelerinde yazar, eser, basımevi vb. maddelerden sonra konur:

Falih Rıfki ATAY, Tuna Kıyıları, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1938.

Yazarın soyadı önce yazılmışsa soyadından sonra da virgül konur:

ERGİN, Muharrem, Dede Korkut Kitabı, Ankara, 1958.

UYARI: Metin içinde *ve, veya, yahut, ya ... ya* bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz:

Nihat sabaha kadar uyuyamadı ve şafak sökerken Faik'e bol teşek-kürlerle dolu bir kâğıt

birakarak iki gün evvelki cephe dönüşü kıyafeti ile sokağa fırladı. (Peyami Safa)

Ya şevk içinde harap ol ya aşk içinde gönül

Ya lale açmalıdır göğsümüzde yahut gül! (Yahya Kemal Beyatlı)

UYARI: Cümlede pekiştirme ve bağlama görevinde kullanılan *da / de* bağlacından sonra virgül konmaz:

İmlamız lisanımız düzelince, lisanımız da kafamız düzelince düzeler-cek çünkü o da ancak onlar kadar bozuktur, fazla değil! (Yahya Kemal Beyatlı)

UYARI: Tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgül konmaz:

Hem gider hem ağlar.

Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli. (Atasözü)

Gerek nesirde gerek nazımda yeni bir söyleyişe ulaşılmıştır.

Siz ister inanın ister inanmayın, bir gün bile durmam.

Ne kız verir ne dünürü küstürür.

Bu kurallar bugün de yarın da geçerli olacaktır.

UYARI: Metin içinde **-ınca / -ince** anlamıyla zarf-fiil görevinde kullanılan **mı / mi** ekinden sonra virgül konmaz:

Ben aç yattım mı kötü kötü rüyalar görürüm nedense. (Orhan Kemal)

Öyle zekiler vardır, konuştular mı ağızlarından bal akıyor sanırsın. (Attila İlhan)

UYARI: Şart ekinden sonra virgül konmaz:

Tenha köşelerde ağız ağıza konuşurken yanlarına biri gelecek olursa hemen susuyorlardı. (Reşat Nuri Güntekin)

Gör gözlerinle de aklın yatarsa anlatıver millete. (Tamk Buğra)

NOKTALI VİRGÜL (;)

1. Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur:

Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Çiçek, Günül, Yonca adları verilir.

Türkiye, İngiltere, Azerbaycan; Ankara, Londra, Bakü.

2. Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırmak, kahkahalar atmak, ağlamak istiyorum. At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır. (Atasözü)

3. İki den fazla eş değer ögeler arasında virgül bulunan cümlelerde öznenin sonra noktalı virgül konabilir:

Yeni usul şiirimiz; zevksiz, köksüz, acemice görünüyordu. (Yahya Kemal Beyatlı)

İKİ NOKTA (:)

1. Kendisiyle ilgili örnek verilecek cümlenin sonuna konur:

Millî Edebiyat akımının temsilcilerinden bir kısmını sıralayalım: Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Ali Canip Yöntem.

2. Kendisiyle ilgili açıklama verilecek cümlenin sonuna konur:

Bu kararın istinat ettiği en kuvvetli muhakeme ve mantık şu idi: Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. (Atatürk)

Kendimi takdim edeyim: Meclis kâtiplerindenim. (Falih Rıfkı Atay)

3. Ses bilgisinde uzun ünlüyü göstermek için kullanılır:

a:ile, ka:til, usu:le, i:cat.

4. Karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişiyi belirten sözlerden sonra konur:

Bilge Kağan: Türklerim, işitin!

Üstten gök çökmedikçe,

alttan yer delinmedikçe

ülkenizi, törenizi kim bozabilir sizin?

Koro: Göğe erer başımız

başınla senin!

Bilge Kağan:Ulusum birleşip yücelsin diye

gece uyumadım,

gündüz oturmadım.

Türklerim Bilge Kağan der bana.

Ben her şeyi onlar için bildim.

Nöbetteyim! (A. Turan Of lazoğlu)

5. Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur:

- Buğdayla arpadan başka ne biter bu topraklarda?

Ziraatçı sayar:

- Yulaf, pancar, zerzevat, tütün... (Falih Rıfkı Atay)

6. Genel Ağ adreslerinde kullanılır: <http://tdk.org.tr>

7. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır: $56:8=7$, $100:2=50$ vb.

ÜÇ NOKTA (...)

1. Anlatım olarak tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur:

Ne çare ki çirkinliği hemencecik ve herkes tarafından görülür-yordu da bu yanı... (Tarkan Buğra)

2. Kaba sayıldığı için veya bir başka sebepten dolayı açık yazılmak istenmeyen kelime ve bölümlerin yerine konur:

Kılavuzu karga olanın burnu b...tan çıkmaz.

Arabacı B...'a yaklaştığım söylüyor, ikide bir fırsat bularak arabanın içine doğru başını çeviriyordu. (Ahmet Hamdi Tanpınar)

3. Alıntılarda başta, ortada ve sonda alınmayan kelime veya bölümle-rin yerine konur:

... derken şehrin öte başından boğuk boğuk sesler gelmeye başladı... (Tarkan Buğra)

4. Sözün bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığı göstermek veya ifadeye güç katmak için konur:

Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz! (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Binaenaleyh, biz her vasıttan, yalnız ve ancak, bir noktainazardan istifade ederiz. O noktainazar şudur: Türk milletini, medeni cihanda layık olduğu mevkiye isat etmek ve Türk cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha ziyade takviye etmek... (Atatürk)

5. Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur:

Gölgeler yaklaştılar. Bir adım kalınca onu kıyafetinden tanıdılar:

– Koca Ali... Koca Ali, be!.. (Ömer Seyfettin)

UYARI: Ünlem ve soru işaretinden sonra üç nokta yerine iki nokta konulması yeterlidir:
Gök ekini biçer gibi!.. Başaklar daha dolmadan. (Tarık Buğra)
Nasıl da akşam oldu?.. Nasıl da yavrucaklar sustu?.. Nasıl da serçecikler yuvalarına sığındı?..
(Necip Fazıl Kısakürek)

6. Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda kullanılır:

- Yabancı yok!
- Kimsin?
- Ali...
- Hangi Ali?
- ...
- Sen misin, Ali usta?
- Benim!..
- Ne arıyorsun bu vakit buralarda?
- Hiç...
- Nasıl hiç? Suya çekicini mi düşürdün yoksa!..
- !.. (Ömer Seyfettin)

UYARI: Üç nokta yerine iki veya daha çok nokta kullanılmaz.

SORU İŞARETİ (?)

1. Soru eki veya sözü içeren cümle veya sözlerin sonuna konur:

Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı? (Faruk Nafiz Çamlıbel)
Atatürk bana sordu:
– Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz? (Falih Rıfkı Atay)

2. Soru bildiren ancak soru eki veya sözü içermeyen cümlelerin sonuna konur:

Gümrükteki memur başını kaldırdı:
– Adınız?

3. Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyle karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır:

Yunus Emre (1240 ?-1320), (Doğum yeri: ?) vb.
1496 (?) yılında doğan Fuzuli...
Ankara'dan Antalya'ya arabayla üç saatte (?) gitmiş.

UYARI: mı / mi ekini alan yan cümle temel cümlenin zarf tümlecisi olduğunda cümlenin sonuna soru işareti konmaz: Akşam oldu mu sürüler döner. Hava karardı mı eve gideriz.
Bahar gelip de nehir çağıl çağıl kabarmaya başlamaz mı içimi geri kalmış bir saat huzursuzluğu kaplardı. (Haldun Taner)

UYARI: Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur:

Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?
Üsküdar'dan mı, Hisar'dan mı, Kavaklardan mı? (Yahya Kemal Beyatlı)

ÜNLEM İŞARETİ (!)

1. Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümle veya ibarele-rin sonuna konur:

Hava ne kadar da sıcak! Aşk olsun! Ne kadar akıllı adamlar var! Vah vah!

Ne mutlu Türk'üm diyene! (Atatürk)

2. Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur:

Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri! (Atatürk)

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen; Türk istiklalini, Türk cumhuriye-tini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir. (Atatürk)

Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle! (Yahya Kemal Beyatlı)

Dur, yolcu! Bilmeden gelip bastığın

Bu toprak bir devrin battığı yerdir. (Necmettin Halil Onan)

UYARI: Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabi-leceği gibi cümlenin sonuna da konabilir:

Arkadaş, biz bu yolda türküler tutturunken

Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz! (Faruk Nafiz Çamlıbel)

3. Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay ayrıç içinde ünlem işareti kullanılır:

İsteseymiş bir günde bitirirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!).

Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.

KISA ÇİZGİ (-)

1. Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna konur:

Soğuktan mı titriyordum, yoksa heyecandan, üzüntüden mi bil mem. Havuzun suyu bulanık.

Kapının saatleri 12'yi geçmiş. Kanepelerde kimseler yok. Tramvay ne fena gıcırdadı!

Tramvaydaki adam bir tamdık mı idi acaba? Ne diye öyle dönüp dönüp baktı?

Yoksa kimseciklerin oturmadığı kanepelerde bu saatte pek başıboşlar mı oturur? (Sait Faik Abasıyanık)

2. Cümle içinde ara sözlere veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlere veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur, bitişik yazılır:

Küçük bir sürü -dört inekle birkaç koyun- köye giren geniş yolun ağzında durmuştu. (Ömer Seyfettin)

3. Kelimelerin kökleri, gövdeleri ve eklerini birbirinden ayırmak için kullanılır:

al-ış, dur-ak, gör-gü-süz-lük vb.

4. Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır:

al-, dur-, gör-, ver-; başar-, kana-, okut-, taşla-, yazdır- vb.

5. İsim yapma eklerinin başına, fiil yapma eklerinin başına ve sonuna konur:

-ak, -den, -ış, -lık; -ımsa-; -la-; -tır- vb.

6. Heceleri göstermek için kullanılır:

a-raş-tır-ma, bi-le-zik, du-ruş-ma, ku-yum-cu-luk, prog-ram, ya-zar-lık vb.

7. Arasında, ve, ile, ila, ...-den ...-e anlamlarını vermek için kelimeler veya sayılar arasında kullanılır:

Aydın-İzmir yolu, Türk-Alman ilişkileri, Ural-Altay dil grubu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 09.30-10.30, Beşiktaş-Fenerbahçe karşılaşması, Manas Destanı'nda soy-dil-din üçgeni, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, Türkçe-Fransızca Sözlük vb.

UYARI: Cümle içinde sayı adlarının yinelenmesinde araya kısa çizgi konmaz: On on beş yıl. Üç beş kişi geldi.

8. Matematikte çıkarma işareti olarak kullanılır: $50-20=30$

9. Sıfırdan küçük değerleri göstermek için kullanılır: -2°C

UZUN ÇİZGİ (-)

Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır. Buna konuşma çizgisi de denir.

Frankfurt'a gelene herkesin sorduğu şunlardır:

- Eski şehri gezdin mi?
- Rothschild'in evine gittin mi?
- Goethe'nin evini gezdin mi? (Ahmet Haşim)

Oyunlarda uzun çizgi konuşanın adından sonra da konabilir:

Sıtkı Bey - Kaleyi kurtarmak için daha güzel bir çare var. Gerçekten ölecek adam ister.
İslam Bey - Ben daha ölmedim. (Namık Kemal)

UYARI: Konuşmalar tırnak içinde verildiğinde uzun çizgi kullanılmaz.

Arabamız tutarken Erciyes'in yolunu:

"Hancı dedim, bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu'nu?" (Faruk Nafiz Çamlıbel)

EĞİK ÇİZGİ (-)

1. Dizeler yan yana yazıldığında aralarına konur:

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak / O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak / O benimdir, o benim milletimindir ancak.
(Mehmet Akif Ersoy)

2. Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına

konur: Altay Sokağı No.: 21/6 Kurtuluş / ANKARA

Ülke adı yazılacağına ise:

Atatürk Bulvarı No.: 217

06680 Kavaklıdere / Ankara

TÜRKİYE

3. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:

18/11/1969, 15/IX/1994 vb.

4. Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır:

-a / -e, -an / -en, -lık / -lik, -madan / -meden vb.

5. Genel Ağ adreslerinde kullanılır: <http://tdk.gov.tr>

6. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır: $70/2=35$

7. Fizik, matematik vb. alanlarda birimler arası orantıları gösterirken eğik çizgi araya boşluk konulmadan kullanılır:

g/sn (gram/saniye)

TIRNAK İŞARETİ (" ")

1. Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır:

Türk Dil Kurumu binasının yan cephesinde Atatürk'ün "Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir." sözü yazılıdır. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ön cephesinde Atatürk'ün "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." vecizesi yer almaktadır. Ulu önderin "Ne mutlu Türk'üm diyene!" sözü her Türk'ü duygulandırır.

Bakınız, şair vatam ne güzel tarif ediyor:

"Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır.

Toprak eğer uğruna ölen varsa vatandır."

UYARI: Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır:

"İzmir üzerine dünyada bir şehir daha yoktur!" diyorlar. (Yahya Kemal Beyatlı)

2. Özel olarak vurgulanmak istenen sözler tırnak içine alınır:

Yeni bir "barış taarruzu" başladı.

3. Cümle içerisinde eserlerin ve yazıların adları ile bölüm başlıkları tırnak içine alınır:

Bugün öğrenciler "Kendi Gök Kubbemiz" adlı şiiri incelediler.

"Yazım Kuralları" bölümünde bazı uyarılara yer verilmiştir.

UYARI: Tırnak içine alınan sözlerden sonra gelen ekleri ayırmak için kesme işareti kullanılmaz: Nermin Bezmen'in "Kurt Seyit ve Shura" sını okudunuz mu?

UYARI: Cümle içerisinde özel olarak belirtilmek istenen sözler, kitap ve dergi adları ve başlıkları tırnak içine alınmaksızın eğik yazıyla dizilerek de gösterilebilir:

Höyük sözü Anadolu'da tepe olarak geçer.

Cahit Sıtkı'nın Şairin Ölümü şiirini Yahya Kemal çok sevmiştir. (Ahmet Hamdi Tanpınar)

4. Bilimsel çalışmalarda künye verilirken makale adları tırnak içinde yazılır.

DENDEN İŞARETİ (" ")

Bir yazıdaki maddelerin sıralanmasında veya bir çizelgede alt alta gelen aynı sözlerin, söz gruplarının ve sayıların tekrar yazılmasını önlemek için kullanılır:

a. Etken fiil

b. Edilgen "

c. Dönüştür "

d. İşteş "

YAY AYRAÇ ()

1. Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlenin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. Yay ayraç içinde bulunan ve yargı bildiren anlatımların sonuna uygun noktalama işareti konur:

Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz. (Nurullah Ataç)

2. Özel veya cins isme ait ek, ayraçtan önce yazılır:

Yunus Emre'nin (1240?-1320)...

İmek fiilinin (ek fiil) geniş zamanı şahıs ekleriyle çekilir.

3. Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıkla-mak ve göstermek için kullanılır:

İhtiyar - (Yavaş yavaş Kaymakam'a yaklaşır.) Ne oluyor beyefendi? Allah rızası için bana da anlatın... (Reşat Nuri Güntekin)

4. Alıntıların aktarıldığı eseri, yazarı veya künye bilgilerini göstermek için kullanılır:

Cihanın tarihi, vatanı uğrunda senin kadar uğraşan, kanını döken bir millet daha gösteremez. Senin kadar kimse kendi vatanına sahip ol-maya hak kazanmamıştır. Bu vatan ya senindir ya kimsenin. (Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

Eşin var, aşyanın var, baharın var ki beklerdin

5. Alıntılarda, alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konulan üç nokta, yay ayraç içine alınabilir.

6. Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlam kazandırmak için kullanılan ünlem işareti yay ayraç içine alınır:

Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.

7. Bir bilginin şüphyle karşılandığını veya kesin olmadığını gös-termek için kullanılan soru işareti yay ayraç içine alınır:

1496 (?) yılında doğan Fuzuli...

8. Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayraç konur:

I) 1) A) a)
II) 2) B) b)

KESME İŞARETİ (')

1. Özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır:

Kurtuluş Savaşı'nı, Atatürk'üm, Türkiye'mizin, Fatih Sultan Mehmet'e, Muhibbi'nin, Gül Baba'ya, Sultan Ana'nın, Mehmet Emin Yurdakul'dan, Kâzım Karabekir'i, Yunus Emre'yi ...

Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman ekten önce kesme işareti kullanılır: Hisar'dan, Boğaz'dan vb.

Belli bir kanun, tüzük, yönetmelik kastedildiğinde büyük harfle yazılan kanun, tüzük, yönetmelik sözlerinin ek alması durumunda kesme işareti kullanılır: Bu Kanun'un 17. maddesinin c bendi... Yukarıda adı geçen Yönetmelik'in 2'nci maddesine göre... vb.

Özel adlar için yay ayrıç içinde bir açıklama yapıldığında kesme işareti yay ayrıçtan önce kullanılır: Yunus Emre'nin (1240?-1320), Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) vb.

Ek getirildiğinde Avrupa Birliği kesme işareti ile kullanılır: Avrupa Birliği'ne üye ülkeler...

UYARI: Sonunda 3. teklik kişi iyelik eki olan özel ada, bu ek dışında başka bir iyelik eki getirildiğinde kesme işareti konmaz: Boğaz Köprümüzün güzelliği, Amik Ovamızın bitki örtüsü, Kuşadamızdaki liman vb.

UYARI: Kurum, kuruluş, kurul, birleşim, oturum ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz: Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk Dil Kurumundan, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığının; Bakanlar Kurulunun, Danışma Kurulundan, Yürütme Kuruluna; Türkiye Büyük Millet Meclisinin 112'nci Birleşiminin 2'nci Oturumunda; Mavi Köşe Bakkaliesinden vb.

UYARI: Başbakanlık, Rektörlük vb. sözcükler ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde Başbakanlığa, Rektörlüğe vb. biçimlerde yazılır.

UYARI: Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz: Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Müslümanlık, Hristiyanlık, Avrupalı, Avrupalılaşmak, Aydınlı, Konyalı, Bursalı, Ahmetler, Mehmetler, Yakup Kadriyer, Türklerin, Türklüğün, Türkleşmekte, Türkçenin, Müslümanlıkta, Hollandalıdan, Hristiyanlıktan, Atatürkçülüğün vb.

UYARI: Sonunda p, ç, t, k ünsüzlerinden biri bulunan Ahmet, Çelik, Halit, Şahap; Bosna-Hersek; Kerkük, Sinop, Tokat, Zonguldak gibi özel adlara ünlüyle başlayan ek getirildiğinde kesme işaretine rağmen Ahmedî, Halidî, Şahabî; Bosna-Hersekî; Kerküğü, Sinobu, Tokadı, Zonguldağı biçiminde son ses yumuşatılarak söylenir.

UYARI: Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz ve kendisinden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

2. Kişi adlarından sonra gelen saygı ve unvan sözcüklerine getirilen ekleri ayırmak için konur:

Nihat Bey'e, Ayşe Hanım'dan, Mahmut Efendi'ye, Enver Paşa'ya; Türk Dil Kurumu Başkanı'na vb.

3. Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur:

TBMM'nin, TDK'nin, BM'de, ABD'de, TV'ye vb.

4. Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur:

1985'te, 8'inci madde, 2'nci kat; 7,65'lik, 9,65'lik, 657'yle vb.

5. Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adlarına gelen ekleri ayırmak için konur:

Başvurular 17 Aralık'a kadar sürecektir.

6. Seslerin ölçü ve söyleyiş gereği düştüğünü göstermek için kullanılır:

Bir ok attım karlı dağın ardına

Düştü m'ola sevdiğimin yurduna

Güzelliğın on par'etmez

Bu bendeki aşk olmasa (Âşık Veysel)

SÖZ SANATLARI

BENZETME

Bir durumu, bir kavramı açıklarken bilinen ve ondan daha etkin benzerinden yararlanmaya benzetme denir.

Aralarında benzerlik olduğu düşünülen iki şeyden güçsüz olanın güçlü olana benzetilmesidir.

Benzetme edatı olarak "gibi" den başka "kadar, sanki, güya, nitekim, meğer ki, misal, andırmak..." sözcükler de kullanılabilir.

Benzetme Örnekleri:

İnci	gibi	beyaz	dişler
Kendisine	Benzetme	Benzetme	Benzeyen
Benzetilen	Edatı	Yönü	

- * Ali, tavşan gibi hızlı koşuyor. (Ali'nin koşması tavşanın hızlı koşmasına benzetilmiştir.)
- * Mehmet, Ahmet gibi konuşuyor. (Mehmet'in konuşması Ahmet'in konuşmasına benzetilmiştir.)
- * Yeşim'de Rabia gibi sessiz konuşuyor. (Yeşim'in konuşması Rabia'nın konuşmasına benzetilmiştir.)
- * Saçları altın gibi parlıyordu.
- * Türküler de kilimler gibi eskidikçe değer kazanır.

KINAYE

Bir sözü hem gerçek hem de **mecaz** anlamda kullanmaktır.

Uyarı:Kinayede daha çok mecaz anlam kastedilir.

- * Mum dibine ışık vermez.
- * Hamama giren terler.
- * Taşıma su ile değirmen dönmez.
- * Yuvarlanan taş yosun tutmaz.
- * Ateş düştüğü yeri yakar.
- * Yaptığı hatayı anlayınca yüzü kızardı.

MECAZ-I MÜRSEL (AD AKTARMASI)

Benzetme amaç güdülmeden bir sözün ilgili olduğu başka bir söz yerine kullanılmasıdır.

- * İşe alınman için dün şirketle görüştüm.(İnsan)
- * Yarın sınıfı 9/H sınıfı yapacak.(Öğrenci)
- * Toplantıya Milliyet gazetesinin güçlü kalemleri de geldi.(Yazar)
- * Nihat'ın gölüyle tüm stat ayağa kalktı.(Seyirci)
- * O evine çok bağlı bir insandır.(Ailesi)
- * Bu olay üzerine bütün köy ayaklandı.(Halk)

TEŞHİS(KİŞİLEŞTİRME)

İnsan dışındaki canlı cansız varlıklara insan özelliği kazandırmaktır.

Her teşhiste aynı zamanda kapalı **istiare** vardır.

- * Güzel gitti diye pınar ağladı.
- * Menekşeler külahını kaldırır.
- * Bir sarmaşık uyanıyordu uykusunda
Geriniyordu bir eski duvarın sıvasında.
- * Toros dağlarının üstüne,
Ay un elledi bütün gece.

İNTAK(KONUŞTURMA)

İnsan dışındaki varlıkları konuşmaktır. Her **intak** sanatında teşhis sanatı vardır; ancak her teşhiste **intak** sanatı yoktur.

- * Maymun şunu anlatmak istemişti fikrince:
Boşa gitmez kötüye bir ceza verilince.
- * Dal bir gün dedi ki tomurcuğuna:
İçimde kanayan yara gibisin.
- * Ben ki toz kanatlı bir kelebeğim,
Minicik gövdeme yüklü Kaf dağı.

MÜBALAĞA (ABARTMA)

Sözün etkisini güçlendirmek için bir şeyi olduğundan daha çok ya da olduğundan daha az göstermektir.

- * Manda yuva yapmış söğüt dalına,
Yavrusunu sinek kapmış.
- * Alem sele gitti gözüm yaşından.
- * Bir ah çeksem dağı taşı eritir,
Gözüm yaşı değirmeni yürütür.
- * Bir gün gökyüzüne otursam,
Evlerin tavanlarını birer birer açsam.

TEZAT (KARŞITLIK)

Aralarında ilgiden dolayı, birbirine zıt kavramları bir arada kullanmaktır.

- * Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz.
- * Neden böyle düşman görünürsünüz,
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?
- * İçimde kar donar, buzlar tutuşur,
Yağan ateş midir, kar mıdır bilmem.

YAZIM KURALLARI

Yazım kuralları, bir dili kullanırken yazıda ve söyleyişte kişiden kişiye farklı anlamlar oluşmaması için belirlenen ve herkes tarafından benimsenen kurallardır.

Dilimizi güzel kullanmak, söylemek istediklerimizi iyi anlatabilmek için yazım (imlâ) kurallarını bilmemiz gerekmektedir. Bu, bize sadece sınavlarda değil, günlük hayatta da kolaylık sağlayacaktır. Çünkü ömrümüz yazılarla iç içe geçmektedir.

1. BÜYÜK HARFLERİN KULLANILDIĞI YERLER

1. Cümleler büyük harfle başlar.

Elindeki kitabı bize tanıttı.

Kapıyı altmış yaşlarında bir teyze açtı.

2. Cümle içinde başkasından aktarılan ve tırnak içine alınan cümleler büyük harfle başlar.

Babam kardeşime seslendi: "Ayşe, gelirken bıçakla çatal da getir!"

Sabri Bey: "Sabah erkenden yola çıkalım." dedi.

3. İki noktadan sonra gelen cümleler büyük harfle başlar. Ancak iki noktadan sonra cümle niteliğinde olmayan örnekler sıralandığında bu örnekler büyük harfle başlamaz.

Size tavsiyem şu: Her zaman düzenli çalışın.

Rafta ne yok ki: konserveler, şekerler, kutular...

4. Dizeler genellikle büyük harfle başlar.

Vurulup tertemiz alından, uzanmış yatıyor.

Bir hilâl uğruna, ya Râb, ne güneşler batıyor!

5. Özel adlar büyük harfle başlar. Kişi adları ve soyadları büyük harfle başlar.

Ömer Seyfettin, Nazım Hikmet, Necip Fazıl Kısakürek...

Bu şiir Mehmet Akif Ersoy'a aittir.

6. Takma adlar da büyük harfle başlar.

Avni (Fatih Sultan Mehmet), Demirtaş (Ziya Gökalp)

7. Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar, lakaplar, meslek ve rütbe adları büyük harfle başlar.

Kadı Mehmet Efendi, Avukat Mustafa, Zeynep Hanım...

Dün gece Yüzbaşı Hakan, askerlere tatbikat yaptırdı.

8. Hayvanlara verilen özel adlar büyük harfle başlar.

Gofret, Çomar, Zeytin, Karabaş, Sarıkız...

Yabancı birinin kendisine yaklaştığını gören Çakır havlamaya başladı.

9. Akrabalık bildiren sözcükler büyük harfle başlamaz.

Burcu abla, Nesrin teyze, Nilgün hala...

Osman dayım bugün bize gelecekti.

10. Akrabalık bildiren sözcükler başa geldiğinde veya lakap yerine kullanıldığında büyük harfle başlar.

Nene Hatun, Müslüm Baba, Susuz Dede...

Bugün Susuz Dede'yi ziyarete gittik.

11. Hitap kelimeleri büyük harfle başlar.

Sevgili Öğrenciler, Değerli Kardeşim...

12. Saygı bildiren sözlerden sonra gelen ve makam, mevki, unvan bildiren kelimeler büyük harfle başlar.

Sayın Bakan, Değerli Öğretmenim...

13. Cümle içinde özel adın yerine kullanılan makam veya unvan sözleri büyük harfle başlar.

Uzak Doğu'dan gelen heyeti Vali, makamında kabul etti.

14. Millet, boy, oymak adları büyük harfle başlar.

Türk, Alman, İngiliz, Özbek...

Beni Türk hekimlerine emanet ediniz. (M. Kemal Atatürk)

15. Dil ve Lehçe adları büyük harfle başlar.

Türkçe, Almanca, İngilizce...

Her cumartesi İngilizce kursuna gidiyorum.

16. Devlet adları büyük harfle başlar.

Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan, Amerika Birleşik Devletleri, Suudi Arabistan...

Bu yıl ülkemize en çok turist Almanya'dan gelmiş.

17. Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözcükler büyük harfle başlar.

Müslümanlık, Müslüman; Hristiyanlık, Hristiyan; Musevilik, Musevi; Budizm, Budist; Hanefilik, Hanefi...

Ünlü bir manken, evlendikten sonra din değiştirerek Hristiyan oldu.

18. Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar büyük harfle başlar.

Tanrı, Allah, İlah, Cebrail, Zeus, Kibele...

İslam'a göre peygamberlere vahiy getirmek, Allah'ın emir ve yasaklarını bildirmekle vazîfeli melek Cebrail'dir.

NOT: "Tanrı, Allah, İlah" sözleri özel ad olarak kullanılmadıklarında küçük harfle başlar.

Eski Yunan tanrıları, müzik dünyasının ilahı.

19. Gezegen ve yıldız adları büyük harfle başlar.

Mars, Dünya, Güneş, Halley...

Güneş'in Dünya'ya uzaklığı 152.600.000 km'dir.

NOT: Dünya, güneş, ay sözcükleri gezegen anlamı dışında kullanıldığında küçük harfle başlar.

Güneş doğmaz oldu dünyama.

20. Yer adları (kıta, bölge, il, ilçe, köy, semt vb.) büyük harfle başlar.

Asya, İç Anadolu, Konya, Bahçelievler...

Avrupa kıtası bir yarımada şeklindedir.

NOT1: Yer-yön bildiren (doğu, batı, güney, kuzey, orta...) sözcükler, tek başına ya da özel isimden sonra kullanıldıklarında küçük harfle, özel isimden önce kullanıldıklarında büyük harfle başlar.

Siz Doğu Anadolu'yu gördünüz mü?

Anadolu'nun doğusuna yılın ilk karı düştü.

NOT2: Mahalle, meydan, bulvar, caddé, sokak adlarında geçen "mahalle, meydan, bulvar, caddé, sokak" kelimeleri büyük harfle başlar.

Atatürk Bulvarı, Cumhuriyet Mahallesi, Kazım Karabekir Caddesi...

NOT3: Özel ada dâhil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, belde, köy vb. sözler küçük harfle başlar.

Konya ili, Etimesgut ilçesi, Uzungöl beldesi, Darıca köyü...

21. Yer adlarında ilk addan sonra gelen deniz, nehir, göl, dağ, boğaz vb. tür bildiren ikinci adlar büyük harfle başlar.

Ağrı Dağı, Çoruh Nehri, İstanbul Boğazı, Süveyş Kanalı, Avrupa Yakası, Van Gölü...

22. Saray, köşk, han, kale, köprü, kule, amt vb." yapı adlarının bütün kelimeleri büyük harfle başlar.

İshakpaşa Sarayı, Çankaya Köşkü, Horozlu Han, Ankara Kalesi, Galata Köprüsü, Beyazıt Kulesi, Zafer Abidesi...

Galata Köprüsü bir hafta boyunca trafiğe kapatılmış.

23. Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğunda, yer adının ilk harfi büyük yazılır.

» Hisar'dan, Boğaz'dan, Köşk'e...

» Boğaz'ı seyretmenin keyfi bir başkadır.

24. Kurum, kuruluş ve kurul adlarının her sözcüğü büyük harfle başlar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Devlet Malzeme Ofisi, Millî Kütüphane, Çocuk Esirgeme Kurumu, Atatürk Orman Çiftliği, Çankaya Lisesi, Mavi Köşe Bakkaliesi, Yeşilay Derneği, Emek İnşaat, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü...

Yapılan ihaleyi Yeşil İnşaat kazandı.

25. Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adlarının her kelimesi büyük harfle başlar.

Medeni Kanun, Türk Bayrağı Tüzüğü, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği...

26. Kitap, dergi, gazete ve sanat eserlerinin (tablo, heykel, beste vb.) her sözcüğü büyük harfle başlar.

Nutuk, Safahat, Kendi Gök Kubbemiz, Sinekli Bakkal, Varlık, Resmî Gazete, Hürriyet, Milliyet, Zaman, Kaplumbağa Terbiyecisi, Leyla ile Mecnun, Saraydan Kız Kaçırma, Onuncu Yıl Marşı...

Törende Onuncu Yıl Marşı da okundu.

NOT1: Özel ada dâhil olmayan "gazete, dergi, tablo vb." sözcükler büyük harfle başlamaz.

Milliyet gazetesi, Türk Dili dergisi, Halı Dokuyan Kızlar tablosu

NOT2: Kitap, makale, tiyatro eseri, kurum adı vb. özel adlarda yer alan kelimelerin ilk harfleri büyük yazıldığında "ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de" sözleriyle "m, mi, mu, mü" soru eki küçük harfle yazılır. Özel adın tamamı büyük yazıldıdaysa bu sözler ve ekler büyük harfle yazılır.

Mai ve Siyah, Suç ve Ceza, Leyla ile Mecnun, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı...

TALİM VE TERBİYE KURULU BAŞKANLIĞI, SAVAŞ VE BARIŞ...

27. Tarihî olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar.

İlk Çağ, Yükselme Devri, Millî Edebiyat Dönemi...

28. Ulusal, resmî ve dinî bayramlarla anma ve kutlama günlerinin adları büyük harfle başlar.

Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, Ramazan Bayramı, Nevruz Bayramı, Miraç Kandili, Anneler Günü, 14 Mart Tıp Bayramı, Hıdırellez...

29. Kurultay, bilgi şöleni, çalıştay, açık oturum vb. toplantıların adlarında her kelimenin ilk harfi büyük yazılır.

Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Kitle İletişim Araçlarında Türkçenin Kullanımı Bilgi Şöleni...

30. Özel adlardan türetilen bütün kelimeler büyük harfle başlar.

Türklük, Türkçe, İstanbullu, Avrupalılaşmak...

Gezi boyunca Erzurumlu bir arkadaşımız bize eşlik etti.

NOT1: Özel ad kendi anlamı dışında yeni bir anlam kazanmışsa büyük harfle başlamaz.

hicaz (Türk müziğinde bir makam), donkişotluk (gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkışma)...

NOT2: Para birimleri büyük harfle başlamaz.

avro, dinar, dolar, lira, kuruş, lîret...

NOT3: Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz.

Arkadaşımın konuşurken birden o geldi.

31. Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar.

29 Mayıs 1453 Salı günü, 29 Ekim 1923, 28 Aralık...

LGS 8 Haziran'da yapılacaktı.

NOT: Belirli bir tarihi belirtmeyen ay ve gün adları büyük harfle başlamaz.

LGS haziranda yapılacaktı.

Yangın çıkışı levhası

32. Tabeta, levha ve levha niteliğindeki yazılarda geçen kelimeler büyük harfle başlar.

Giriş, Çıkış, Müdür, Vezne, Otobüs Durağı, Şehirler Arası Telefon, 3. Kat, 4. Sınıf, 1. Blok...

33. Kitap, bildiri, makale vb.nde ana başlıktaki kelimelerin tamamı, alt başlıktaki kelimelerin ise yalnızca ilk harfleri büyük olarak yazılır.

Kitap, dergi vb.nde bulunan resim, çizelge, tablo vb.nin altında yer alan açıklayıcı yazılar büyük harfle başlar. Açıklayıcı yazı, cümle niteliğinde değilse sonuna nokta konmaz.

2. SAYILARIN YAZIMI

1. Sayılar metin içerisinde yazıyla yazılır.

Üç ay sonra İzmir'e gideceğim.

Bu gelenek bin yıldır sürüyor.

2. Saat, para tutarı, ölçü, istatistik verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır.

Bugün okula saat 11.00'de gideceğiz.

Manavdan 5 kg soğan aldık.

NOT: Saat ve dakikalar metin içinde yazıyla da yazılabilir.

Saat dokuzu beş geçe...

3. Birden fazla sözcükten oluşan sayılar ayrı yazılır.

üç yüz altmış beş, bin iki yüz elli...

Bir yıl üç yüz altmış beş gündür

4. Para ile ilgili işlemler ve senet, çek vb. ticarî belgelerde geçen sayılar bitişik yazılır.

Buradaki amaç belgenin üzerinde sonradan değişiklik veya ekleme yapılamasını önlemektir.

» 675,53 (altıyüzyetmişbeşTL, otuzbeşKr)

NOT3: Roman rakamları tarihî olaylarda, yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde ayların yazılışında, kitap ve dergi ciltlerinde, kitapların asıl bölümlerinden önceki sayfaların numaralandırılmasında, maddelerin sıralandırılmasında kullanılır.

6. Dört veya daha çok basamaklı sayıların kolay okunabilmesi amacıyla içinde geçen "bin, milyon, milyar ve trilyon" sözleri harfle yazılabilir.

1 milyar 500 milyon kişi, 3 bin 255 kalem...

Türkiye'nin nüfusu 2012 yılı sonunda 75 milyon 627 bin 384 kişiye ulaştı.

7. Sayılarda kesirler virgülle ayrılır.

4,56; 15,2

8. Sıra sayıları yazıyla ve rakamla gösterilebilir. Rakamla gösterilmesi durumunda ya rakamdan sonra bir nokta konur ya da rakamdan sonra kesme işareti konularak derece gösteren ek yazılır.

15., 56., XX.; 15'inci, 56'ncı

NOT1: Sıra sayıları ekle gösterildiklerinde rakamdan sonra sadece kesme işareti ve ek yazılır, ayrıca nokta konmaz.

8.'inci (yanlış) 8'inci (doğru), 2.'nci (yanlış) 2'nci (doğru)

NOT2: Üleştirme sayıları rakamla değil yazıyla belirtilir.

8'er (yanlış) sekizer (doğru), 2'şer (yanlış) ikişer (doğru)

5. Dört veya daha çok basamaklı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve aralarına nokta konur.

4.567, 328.197, 49.750.812, 4.250.310.500...

Türkiye'nin nüfusu 2012 yılı sonunda 75.627.384 kişiye ulaştı.

3. BİRLEŞİK KELİMELERİN YAZIMI

A. BİTİŞİK YAZILAN BİRLEŞİK KELİMELER

1. Ses düşmesine uğrayan bileşik sözcükler bitişik yazılır.

cumartesi (cuma ertesi), nasıl (ne asıl), niçin (ne için), kaynana (kayın ana), birbiri (biri biri)...

2. "Et-" ve "ol-" yardımcı eylemleriyle birleşirken ses düşmesine veya ses türemesine uğrayan bileşik sözcükler bitişik yazılır.

kaybolmak (kayıp olmak), hissetmek (his etmek), emretmek (emir etmek), halletmek (hal etmek)..
Bütün gün kendinden bahsetti.

3. Sözcüklerden her ikisi veya ikincisi, birleşme sırasında benzetme yoluyla anlam değişmesine uğradığında bu tür birleşik sözcükler bitişik yazılır.

altınbaş (kavun), çakırkanat (ördek), karagöz (balık), yalıçapkım (kuş), kedigözü (lamba), aslanagzı (çiçek), kargaburnu (alet), tavukgöğsü (tatlı), narçiçeği (renk), camgöbeği (renk), alinazik (yemek), kavuniçi (renk)...

Üzerine narçiçeği bir gömlek giymişti.

4. "-a, -e, -ı, -i, -u, -ü" zarf-fiil ekleriyle "bilmek, vermek, kalmak, durmak, gelmek, görmek, yazmak" eylemleriyle yapılan fiiller bitişik yazılır.

yapabilmek, uyuyakalmak, gelivermek, düşmeyegör, alabildiğine, gidedurmak, düşeyazmak, süregelme...

Senin için bütün zorluklara katlanabilirim.

5. İkinci kelimesi "-an / -en, -r / -ar / -er / -ır / -ir, -maz / -mez, -mış / -miş" sıfat-fiil eklerini alarak kalıplaşan birleşik sözcükler bitişik yazılır.

ağaçkakan, dalgakıran, gükdelen, hacıyatmaz, çokbilmiş, yurtsever, külyutmaz, hayırsever...

Boğazın kıyısına yapılan gükdelenler, Boğaz'ın silüetini bozuyor.

6. Bir veya iki ögesi çekimli fiil olan birleşik kelimeler bitişik yazılır.

külbastı, şıpsевdi, biçerdöver, çıtkırıldım, imambayıldı, dedikodu, yanardöner...

Hasat mevsimi gelince biçerdöverler çalışmaya başlar.

7. Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır.

alaşağı, ateşkes, yapboz, rastgele, çekyat, kapkaç, sıkbuğaz...

İri yarı adamı bir hamleyle alaşağı etti.

8. İki veya daha çok sözcükten oluşmuş Türkçe yer adları bitişik yazılır.

Çanak kale, Pınarbaşı, Kabataş...

9. Şehir, kent, köy, mahalle, dağ, tepe, deniz, göl, ırmak, su vb. sözcüklerle kurulmuş sıfat tamlaması ve belirtisiz ad tamlaması kalıbındaki yer adları bitişik yazılır.

Akşehir, Eskişehir, Taşlıcaay, Elmadağ, Batıkent, Akdeniz, Yeşilirmak...

10. Kişi adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarında ise gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

Kemalpaşa, Bayrampaşa...

11. Ara yönleri belirten sözcükler bitişik yazılır.

kuzeybatı, güneydoğu...

12. Somut olarak yer bildirmeyen "alt, üst, üzeri" sözlerinin sona getirilmesiyle oluşan birleşik sözcükler bitişik yazılır.

ayakaltı, bilinçaltı, gözaltı, akşamüzeri, suçüstü...

Hırsız, akşamüstü suçüstü yakalanarak gözaltına alındı.

13. Dilimizde her iki ögesi de asıl anlamın koruduğu hâlde yaygın bir biçimde gelenekleşmiş olarak bitişik yazılan sözcükler de vardır.

Baş sözcüğüyle oluşturulan sıfat tamlamaları: başbakan, başkomutan, başöğretmen, başyazar

Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki "başı" sözcüğüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları: aşçıbaşı, binbaşı

"oğlu, kızı" sözleri: eloğlu, çapanoğlu, elkızı

Ağa, bey, efendi, hanım, nine vb. sözlerle kurulan birleşik kelimeler: ağabey, hanımefendi

"Biraz, birkaç, birkaçı, birtakım, bir-çok, birçoğu, hiçbir, hiçbirisi, herhan-gi" belirsizlik sıfatları ve zamirleri de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

14. Ev sözcüğüyle kurulan bileşik sözcükler bitişik yazılır.

aşevi, bakımevi, doğumevi, gözlemevi, orduevi, huzurevi, öğretmenevi...

15. Eczahane" sözcüğü yaygın kullanım sebebiyle "eczane" biçiminde yazılır.

Hane, name, zade kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır.

dershane, beyanname, haramzade...

NOT: "Eczahane, hastahane, pastahane, postahane" sözleri kullanımdaki yaygınlık dolayısıyla "eczane, hastane, pastane, postane" biçiminde yazılmaktadır.

B. AYRI YAZILAN BİRLEŞİK KELİMELER

1. "Etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak" yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller, ilk kelimesinde herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır.

alt etmek, arz etmek, azat etmek, dans etmek, kul olmak, not etmek, terk etmek, var olmak, yok etmek, yok olmak...

2. Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbirisi veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır.

Hayvan türlerinden birinin adıyla kurulanlar:

köpek balığı, uğur böceği, bal arısı, Ankara keçisi, yaban ördeği

Bitki türlerinden birinin adıyla kurulanlar:

çörek otu, lavanta çiçeği, kuş üzümü, yer elması, mantar ağacı

Nesne, eşya ve alet adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler:

lüle taşı, Oltu taşı, duvar saati, el sabunu, İngiliz anahtarı, toplu iğne, alt geçit

Durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler:

açık öğretim, Ay tutulması, iş birliği

Yiyecek, içecek adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler:

tulum peyniri, İzmir köftesi, çiğ köfte, kuru yemiş

Zamanla ilgili birleşik kelimeler:

bağ bozumu, gece yarısı, gün or-tası, hafta başı, hafta sonu

Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler:

dil bilgisi, gök bilimi

3. "-r / -ar / -er, -maz / -mez ve -an / -en" sıfat-fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik kelimeler ayrı yazılır.

» bakar kör, çalar saat, döner sermaye, güler yüz, koşar adım, yazar kasa, çıkmaz sokak, görünmez kaza, tükenmez kalem, uçan daire...

4. » "Renk" sözü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki renk adları ayrı yazılır.

gümüş rengi, portakal rengi, ateş kırmızısı, boncuk mavisi, limon sarısı...

5. Rengin tonunu belirtmek üzere renkten önce kullanılan sıfatlar ayrı yazılır.

açık mavi, açık yeşil, kirli sarı, koyu mavi, koyu yeşil...

6. Yer adlarında kullanılan "batı, doğu, güney, kuzey, güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu, aşağı, yukarı, orta, iç, yakın, uzak" kelimeleri ayrı yazılır.

Batı Trakya, Doğu Anadolu, Güney Kutbu, Kuzey Amerika, Güneydoğu Anadolu, Aşağı Ayrancı, Orta Asya, İç Anadolu, Yakın Doğu, Uzak Doğu...

Türklerin ana yurdu Orta Asya'dır.

7. Kişi adlarından oluşmuş "mahalle, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy vb." yer ve kuruluş adlarında, sondaki unvanlar hariç şahıs adları ayrı yazılır.

Yunus Emre Mahallesi, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Nene Hatun Caddesi, Fevzi Çakmak Sokağı, Koca Mustafa paşa, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sütçü İmam Üniversitesi...

8. "Dış, iç, sıra" sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır.

çağ dışı, sıra dışı, yasa dışı, ceviz içi, hafta içi, yurt içi, aklı sıra, ardı sıra, peşi sıra, yanı sıra...

9. İyi dilek, karşılama ve uğurlama sözleri ayrı yazılır.

hoşça kal, sağ ol, hoş geldin, güle güle, Allah'a ısmarladık, hoş bulduk...

NOT: "Günaydın, başsağlığı" sözleri istisnadır.

10. "Alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift" sözlerinin başa getirilmesiyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır.

» alt yazı, üst kat, ana bilim dalı, ön söz, ön yargı, art niyet, arka plan, yan etki, karşı görüş, iç savaş, dış hat, orta oyunu, sağ açık, sağ bek, peşin

4. KISALTMALARIN YAZIMI

1. Özel isimlerin kısaltması büyük harfle başlar ve sonuna nokta konur.

Alb. (albay), Prof. (profesör), Cad. (cadde)...

NOT: Noktalı kısaltmalara ek getirilecekse kelimenin okunuşu esas alınır. Ek, noktanın yanına yazılır.

Alb.dan, Prof.ün, yy.ın...

2. Birkaç sözcükten oluşan kurum, kuruluş adları, her sözcüğünün ilk harfi alınarak kısaltılır ve her harf büyük yazılır. Ayrıca bu kısaltmalar arasına nokta konmaz.

TRT, PTT, DSİ, TEK (doğru)

T.R.T., P.T.T., D.S.İ., T.E.K. (yanlış)

3. Birkaç sözcükten oluşan kurum ve kuruluş adlarının kısaltmaları, kullanılan harflere göre okunur. Kısaltmaya ek getirildiğinde ek, kısaltmanın okunuşuna göre, kesme işareti ile ayrılarak yazılır.

» TDK -Te De Ke şeklinde okunur.-

“TDK’da çalışıyorum.” ifadesi yanlıştır.

“TDK’de çalışıyorum.” ifadesi doğrudur.

4. Bazı kısaltmalar küçük harfle yazılır ve kendilerinden sonra nokta konmaz.

m (metre), l (litre), g (gram)...

5. Küçük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde sözcüğün okunuşu; büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın son harfinin okunuşu esas alınır.

» TRT’den (yanlış) TRT’den (doğru)

THY’den (yanlış) THY’den (doğru)

kg’den (yanlış) kg’dan (doğru)

5. BAZI KELİME VE EKLERİN YAZIMI

1. “DE / DA” BAĞLACININ YAZIMI

Bağlaç olan “da, de” ayrı yazılır. Kendisinden önceki sözcüğün son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar. Cümleden çıkarıldığında cümlenin anlamında bozulma olmaz.

Durumu ona da bildirdi.

Kardeşi de gelecekmiş.

NOT 1: “Ya” sözüyle birlikte kullanılan da mutlaka ayrı yazılır.

O ya da sen, biriniz benimle gelin.

NOT 2: Ayrı yazılan “da, de” hiçbir zaman “ta, te” biçiminde yazılmaz. “Da, de” bağlacını kendisinden önceki sözcükten kesme ile ayırmak da yanlıştır.

Ayrılsak ta beraberiz bundan sonra. (yanlış)

Ayrılsak da beraberiz bundan sonra. (doğru) Orhan’da geldi. (yanlış) - Orhan da geldi. (doğru)

NOT 3: “Da, de” bağlacının bulunma durum eki olan “-da, -de, -ta, -te” ile hiçbir ilgisi yoktur. Bulunma durum eki getirildiği sözcüğe bitişik yazılır. Cümleden çıkarıldığında cümlenin anlamında bozulma olur.

Eşyaları arabada unutmuş.

Timsahlar, karada ve suda yaşar.

2. Kİ" BAĞLACININ YAZIMI

Bağlaç olan "ki" ayrı yazılır. Cümleden çıkarıldığında cümlede bozulma olmaz.

Böyle de olmaz ki!

Erken çıkalım ki yemeğe yetişelim.

NOT: "Ki" bağlacı birkaç örnekte kalıplaşmış olduğu için bitişik yazılır.

Sanki - **İ**llaki - **M**ademki - **B**elki - **O**ysaki - **H**albuki - - **Ç**ünkü - **A** - **M**eğerki -

Bunları

SİMBOHÇAM olarak kodlayabiliriz:

NOT: ki'nin olduğu kelimenin arkasına bir -ler, -lar ekleriz. Eğer kelimenin anlamı bozulmazsa bu ek olan -ki'dir ve bitişik yazılır. Eğer kelimenin anlamı bozulursa bu bağlaç olan ki'dir ve ayrı yazılır.

3. "Mİ" SORU EKİNİN YAZIMI

Soru eki olan "mi" ayrı yazılır ve kendisinden önceki sözcüğün son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar.

Bana da pasta kaldı mı?

Arkadaşlığımız bitti mi?

Soru ekinden sonra gelen ekler, bu ekle bitişik olarak yazılır.

Bugün sinemaya gidebilir miyim?

Bana yardım eder misin?

Bu ek sorudan başka görevlerde kullanıldığında da ayrı yazılır.

İlginç mi ilginç bir kitap.

Gece oldu mu eve girerim.

4. "NE... NE..." BAĞLACININ YAZIMI

Bu bağlacın kullanıldığı cümlelerin yüklemi olumlu olmalıdır.

Ne Almanya'da ne Fransa'da aradığı ilacı bulamadı. (yanlış)

Ne Almanya'da ne Fransa'da aradığı ilacı bulabildi. (doğru)

5. PEKİŞTİRMELERİN YAZIMI

İlk hecenin sonuna "m,p,r,s" seslerinden birinin getirilmesiyle yapılan pekiştirmeler daima bitişik yazılır.

masmavi, tertemiz, apaçık, yemyeşil...

Kimi kuralsız pekiştirmeler de bitişik yazılır.

paramparça, güpegündüz, sırlıklam...

Sözcüğün ilk hecesinden özel olarak oluşturulan ikileme biçimindeki pekiştirmeler ayrı yazılır.

bas bas bağırarak, ter ter tepinmek, kasım kasım kasılmak...

6. İKİLEMELERİN YAZIMI

İkilemeler ayrı yazılır.

Oynaya oynaya gelin çocuklar.

Onunla baş başa görüşmelisiniz.

İkilemeyi oluşturan sözcüklerin arasına herhangi bir noktalama işareti konulmaz.

Aşağı - yukarı üç senedir çalışıyorum. (yanlış) Olanları bana tek, tek anlatmalısın. (yanlış)

Sözcüğün ilk sesi yerine "m" sesi getirilerek yapılan ikilemeler daima ayrı yazılır.

Burada kitap mitap yok.

Bizde akıl makıl kalmadı.

FIİLDE ÇATI

Fiillerin özneye ve nesneye göre aldıkları durumlara ve gösterdikleri özelliklere **ÇATI** denir.

Not: Çatı konusu fiillerle ilgilidir. Yükleme isim olan cümlelerde çatı aranmaz.

Fiilde çatı konusunu anlaşılabilmesi için için "**cümlenin öğeleri, fiiller** ve **ekler**" konularını iyi öğrenilmiş olması gerekir. Peki neden özellikle bu konular? Çünkü "fiilde çatı" konusu ile ilgili sorularda;

1. İlk olarak cümledeki yüklem bulunmakta,
2. Daha sonra bu yüklem fiil olup olmadığı tespit edilmekte,
3. Yüklem fiil olduğu anlaşıldıktan sonra bu eylemin cümledeki özne ve nesne ile olan ilişkisi incelenmekte,
4. Bunu incelerken de ayrıca fiilin içinde bulunan bazı ekler de göz önünde bulundurulmaktadır.

Fiilde çatı konusu iki grupta incelenir.

A- Nesnesine Göre Çatılar:

- 1- Geçişli Fiiller
- 2- Geçişsiz Filer
- 3- Oldurgan Fiiller
- 4- Ettirger Fiiller

B- Öznesine Göre Çatılar

- 1- Etken Fiiller
- 2- Edilgen Fiiller
- 3- Dönüslü Fiiller
- 4- İşteş Fiiller

A. NESNESİNE GÖRE ÇATI

1- Geçişli Fiiller:

Nesne alabilen fiillere "**Geçişli Fiiller**" denir. Yüklem "**ne, neyi, kimi**" sorularına cevap verir.

Aramak (**Onu aramak, olur**)

Bıçmek Bulmak Sormak

Anlatmamak Oyalamak

Bütün şiirlerini bu kitapta **toplamış**.

Artık bu konuyu düşünmek **istemiyorum**.

Anneme onu çok sevdiğimi **söyledim**.

2- Geçişsiz Fiiller:

Nesne almaya fiiller "**Geçişsiz Fiiller**" denir. Yüklem "**ne, neyi kimi**" sorularına cevap vermez.

uyumak (onu uyumak, olmaz)

acımak

kalmak

yetişmek

susmak

yatmak

Haberi alınca çok **üzüldük**.

İki saat kadar **dinlendiler**.

Bütün gün yattı, artık **kalksın**.

3- Oldurgan Fiiller:

Geçişsiz fiillerin "**-r, -t, -dır**" ekleriyle geçişli duruma getirilmesidir.

Geçişsiz / Geçişli (Oldurgan)

Durmak- durdurmak

Susmak- susturmak

Uçmak- uçurmak

Uyumak- uyutmak

Anlattığı fıkralara herkes güldü. (Geçişsiz)

Anlattığı fıkra ile herkesi güldürdü. (Oldurgan)

4- Ettirgen Fiiller

Geçişli bir fiil "**-r, -t, -dır**" eklerinden birini alarak geçişlilik derecesinin artırılmasıdır. Bu fiillerde işi başkasına yaptırma anlamı vardır.

Son gün çocuklara şiir okuttu.

Yeni gelen gruba çevreyi gezdirdi.

Okula gitmeden önce çocuğa şurup içireceksin.

Uyarı: Ettirgen ve Oldurgan fiilleri birbirinden ayırırken aldıkları "**-r, -t, -dır**" ekleri çıkarılır ve geride kalan kısmın geçişli olup olmadığına bakılır.

B. ÖZNESİNE GÖRE ÇATI

1- Etken Fiiller:

Öznesi "**gerçek özne**" olan fiiller etken fiillerdir.

Ahu sabaha kadar uyumadı.

Serkan programı hazırlamış.

Soruyu sana soracağımı bilemezdim. (gizli özne de gerçek öznedir)

2- Edilgen Fiiller:

Öznesi “**sözde özne**” olan fiiller edilgen fiillerdir. Edilgen fiillerin yüklemi her zaman **-n ve -l** eklerini almalıdır.

gidilmek taşınmak

yazılmak okunmak

Biberler kurutulmak için ipe dizildi.

Bozulan yemekler çöpe atıldı.

3- Dönüşlü Fiiller

Yüklemde bildirilen işi yapan özne aynı zamanda yapılan işten etkileniyorsa bu durumdaki fiil dönüşlü çatılıdır. Dönüşlü fiillerin hem öznesi hem de nesnesi olduğu için etken - geçişli fiillerdir.

Fiil kök ve gövdesine getirilen **-n ve -l** ekleriyle dönüşlü çatılı fiiller yapılır.

Üzölmek eğölmek

kırölmek sevönmek

Teyzem düğün için günlerce **hazırlandı**.

Söylenenlere çok **kırıldı**.

İki sene önce Konya'ya **taşındı**.

Not: Dönüşlü fiillerin öznesi gerçek öznedir, edilgen fiillerin ise sözde öznedir.

4- İşteş Fiiller

Fiil tabanına “**-ş, -ış, -iş, -uş, -üş,**” eklerinin getirilmesiyle oluşturulur. İşteş fiillerde bir işin birden çok özne tarafından birlikte ya da karşılıklı olarak yapıldıkları anlamı vardır.

Kuşlar uçuşuyor.

Çocuklar pastanın karşısına üşüştüler.

Yıllardır haberleşmedik.

ANLATIM BOZUKLUKLARI

A - ANLAMA DAYALI ANLATIM BOZUKLUKLARI

1-GEREKSİZ SÖZCÜK VE EK KULLANIMI:

İyi bir cümlede yeterli sayıda sözcük kullanılır. Başka bir deyişle gereksiz sözcüklere yer verilmez. Çünkü gereksiz sözcük kullanımı **cümlenin** duruluğunu bozar ve anlatım bozukluğu yaratır.

Bu anlatım bozukluğu şu şekillerde olabilir:

Eş ve Yakın Anımlı Sözcüklerin Aynı Cümle İçinde Kullanılması:

- * Atatürk'ün yaptığı yenilikçi devrimler, sosyal ve siyasal yaşamımızı kökünden değiştirmiştir.
(Atatürk'ün yaptığı devrimler, sosyal ve siyasal yaşamımızı kökünden değiştirmiştir.)
- * Yatmadan önce dişlerini fırçalamayı unutma.
(Yatmadan dişlerini fırçalamayı unutma.)
- * Giyimlerinde, konuşmalarında ve davramış biçimlerinde bir gariplik yoktu.
(Giyimlerinde, konuşmalarında ve davranışlarında bir gariplik yoktu.)

Gereksiz Ek Kullanımı:

- * İhaleye birçok yerli ve yabancı firmalar katılmıştı.
(İhaleye birçok yerli ve yabancı firma katılmıştı.)
- * Bu beste **si** onun en tanınmış eseridir.
(Bu beste onun en tanınmış eseridir.)
- * Babamın başı ağrıdığına aspirin içerdi.

Yardımcı Eylemlerin Gereksiz Kullanılması:

"Et, ol" yardımcı eylemlerinin yerini ad ve ad soylu sözcüklere gelen herhangi bir yapım eki tutuyorsa, ya da bunlar cümleden çıkarıldığında, bir anlam değişimi veya daralması olmuyorsa, yardımcı eylemlerin kullanılması gereksizdir.

- * Kendine iyi bakmadığı için sık sık hasta oluyor.
(Kendine iyi bakmadığı için sık sık **hastalanıyor**.)
- * Doktorun bütün hastalarını iyi ettiğini duydum.
(Doktorun bütün hastalarını **iyileştirdiğini** duydum.)
- * Bu işin en kısa sürede biteceğini umut ediyordum.
(Bu işin en kısa sürede biteceğini **umuyordum**.)

2-YANLIŞ ANLAMDA KULLANILAN SÖZCÜKLER:

Kimi sözcükler aynı kökten türediği için yazılış ve okunuş olarak birbirine benzer; ancak bunların anlamları farklıdır. Bu sözcükler karıştırılıp birbirinin yerine kullanılırsa, anlatım bozukluğu ortaya çıkar. Ayrıca kimi durumlarda cümlenin anlamıyla, o cümlenin içinde yer alan bir sözcük anlamca uyuşmaz, çelişir. Sözcük yanlış anlamda kullanıldığı için de anlatım bozukluğu ortaya çıkar.

- * Güzelliğinin farkında olduğunu belirten davranışlar sergiliyordu.
- * Bu kadar çekimsiz olmaya gerek yok; aralarına katıl, girişken ol.
- * Kimi uyarıcı ilaçlar, sporculara yarardan çok zarar sağlamaktadır.

3-YANLIŞ YERDE KULLANILAN SÖZCÜKLER:

Bir cümlede her sözcüğün yerli yerinde, başka bir deyişle her sözcüğün kullanılması gereken yerde olması gerekir. Cümle içindeki bir tek sözcüğün bile yerini değiştirmek farklı anlamlar, farklı yorumlar ve yargılar oluşturur. Kimi zaman da mantıksal tutarsızlıklara yol açar.

- * Ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış ülkemizin belli bölgelerine kalkınmada öncelik tanıncak.

Ülkemizin ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış belli bölgelerine kalkınmada öncelik tanıncak.

- * Ankara'da Kızılay'ın yapılan yeni binası görkemli olacak.

Kızılay'ın Ankara'da yapılan yeni binası görkemli olacak.

- * Okulu bitirince doktor olarak doğduğu kasabada çalışmaya başladı.
- Okulu bitirince doğduğu kasabada doktor olarak çalışmaya başladı.

4-ANLAMCA ÇELİŞEN SÖZCÜKLER:

Anlamca, cümlenin yargısıyla uyuşmayan, cümlede iletilen yargıyla çelişen ya da karşıtlık yaratan sözlerin bir arada kullanılması önemli bir anlatım kusurudur. Cümlenin anlamında çelişki, genellikle "kesinlik" ve "olabilirlik" anlamı taşıyan sözlerin bir arada kullanılmasından kaynaklanır.

- * Kapının önünde **tamı tamına** üç beş nöbetçi vardı.

(Kapının önünde **üç beş** nöbetçi vardı.)

- * **Eminim ki** bunca gürültü patırtı en çok onu üzmüş olsa gerek.

(Bunca gürültü patırtı en çok onu üzmüş **olsa gerek**.)

- * Kuşkusuz bütün çalışmalarının ödülünü sonunda **belki** alacaksın.

(**Kuşkusuz** bütün çalışmalarının ödülünü sonunda alacaksın.)

5-MANTISAL TUTARSIZLIK:

Mantıksal hataları ve tutarsızlıkları içeren cümleler, dil bilgisi kurallarına uygun olsalar bile anlamı ve yargıyı eksiksiz iletmezler. Bu tür yanlışlar genellikle dikkatsizlik sonucu ortaya çıkar.

* Önümüzdeki haftanın önemli programlarından bazılarını sizlere **hatırlatmaya** çalıştık.

(Önümüzdeki haftanın önemli programlarından bazılarını sizlere **tanıtmaya** çalıştık.)

* Önlem alınmazsa bu hastalık **ölüme**, hatta **kısmi felce** neden olabilir.

(Önlem alınmazsa bu hastalık **kısmi felce**, hatta **ölüme** neden olabilir.)

* Son turda atlet, **arkasındaki** yarışçığı bir hamlede geçti.

(Son turda atlet, **önündeki** yarışçığı bir hamlede geçti.)

6-DEYİM VE ATASÖZÜ YANLIŞLARI:

Deyim ve atasözleriyle ilgili iki tür yanlışlık yapılabilir:

* Deyimler ve atasözleri, kalıplaşmış söz gruplarıdır. Bu kalıpların bozulması ve bir sözün yerine eş anlamlısının getirilmesi anlatım bozukluğu yaratır.

* Bir deyimden iletildiği anlamla, cümlenin taşıdığı anlam arasında bir uyumsuzluğun olması anlatım bozukluğuna neden olur.

Bir koyundan iki deri çıkmaz.

(Bir koyundan iki post çıkmaz.)

Haydi bakalım seç pirincin taşını.

(Haydi bakalım ayıkla pirincin taşını.)

Tüm itirazlara göz yummuştu.

(Tüm itirazlara kulak tıkamıştı.)

B. DİL BİLGİSİ KURALLARI İLE İLGİLİ

ANLATIM BOZUKLUKLARI:

1- YÜKLEM YANLIŞLARI:

Yüklem Eksikliği: İki farklı yargının tek eylemsiye veya tek yükleme bağlanması, çoğu kez yargılardan birinin eylemsiyle ya da yüklemle uyumsuzluğuna neden olur ve bu durum anlatım bozukluğu yaratır. Bu durumda her farklı yargıyı ayrı bir yan cümleye (eylemsiye) ya da yüklemle bağlamak anlatım bozukluğunu ortadan kaldırır.

* Hava açık; ama sıcak değildi.

(Hava açıktı; ama sıcak değildi.)

* Çok az veya hiç çalışmadan sınava girdiler.

(Çok az çalışarak veya hiç çalışmadan sınava girdiler.)

* İş konusunda ben onu, o da beni etkilemek istemez.

(İş konusunda ben onu **etkilemek istemem**, o da beni etkilemek istemez.)

NOT: Yüklem Uyuşmazlığı: Sıralı cümlelerde yüklemelerin kip ve kişi ekleri yönünden uyumlu olmaları gerekir. Bu eklerin uyumsuzluğu anlatım bozukluğu yaratır.

* Sabahları bana uğrar, okula birlikte giderdik.

(Sabahları bana uğrardı, okula birlikte giderdik.)

* Badana boya bitmiş, evi yerleştirecektik.

(Badana boya bitmişti, evi yerleştirecektik.)

* Bu konuda seyircilerle biz eleştirmenler bir kez daha ters düştü sanırım.

(Bu konuda seyircilerle biz eleştirmenler bir kez daha ters düştük sanırım.)

NOT: Cümleler, etkenlik ve edilgenlik yönünden uyumlu olmalıdır.

* Toplantıda hep aynı konu tartışılıyor, saatlerce aynı şeyler **konuşuyordu**.

(Toplantıda hep aynı konu tartışılıyor, saatlerce aynı şeyler **konuşuluyordu**.)

* Midesinden şikâyeti olanlara fazla kızartma **yememesini** tavsiye ediyorlar.

(Midesinden şikâyeti olanlara fazla kızartma **yememelerini** tavsiye ediyorlar.)

2-ÖZNE YANLIŞLARI:

Sıralı ve bağlı bileşik cümlelerde ortak olarak kullanılan öznenin bütün yüklemelere uyması gerekir. Özne, bu eylemlerden birine uymazsa cümlede özne yüklem uyumsuzluğu ortaya çıkar. Bu tür anlatım bozuklukları, her farklı yargıya ayrı bir özne kullanılmasıyla giderilebilir. Ayrıca özneyle yüklem arasında, kişi yönünden ve tekillik çoğulluk yönünden bir uygunluk da olmalıdır.

* Kitaptaki yanlışlar düzeltilecek ve ikinci baskıya girecek.

(Kitaptaki yanlışlar düzeltilecek ve **kitap** ikinci baskıya girecek.)

* O resimlerinde pastel renkleri kullanmış, bu nedenle çok çabuk satılmış.

(O resimlerinde pastel renkleri kullanmış, bu nedenle **resimleri** çok çabuk satılmış.)

3-TÜMLEÇ YANLIŞLARI:

Dolaylı Tümleş-Yüklem Yanlışları: Bileşik cümlelerde ortak olarak kullanılan dolaylı tümlecini, ilk cümlenin yüklemine uyarken ikinci cümlenin yüklemine uymadığı görülebilir. Böylece tümleş-yüklem uyumsuzluğu ile ilgili anlatım bozukluğu ortaya çıkar.

* Kadına her fırsatta bağırıyor, sürekli aşağılıyordu.

(Kadına her fırsatta bağırıyor, **kadım** sürekli aşağılıyordu.)

* Sana her konuda güveniyor ve yardım bekliyoruz.

(Sana her konuda güveniyor ve **senden** yardım bekliyoruz.)

4-ZARF TÜMLECİ-YÜKLEM YANLIŞLARI:

Bileşik cümlelerde, zarf tümlecini ortak olmadığı halde, bütün yüklem için ortak öge kabul edilirse, anlatım bozukluğu ortaya çıkar. Bu anlatım bozukluğu, ikinci cümleye bir zarf tümlecini ilavesiyle giderilebilir. Bu nedenle bu anlatım bozukluğunun diğer adı, zarf tümlecini eksikliğidir.

* Her zaman senin yanındayım, seni yalnız bırakmayacağım.

(Her zaman senin yanındayım, **hiçbir zaman** seni yalnız bırakmayacağım.)

* Hiçbir zaman kendini düşünmedi, ailesinin mutluluğu için çalıştı.

(Hiçbir zaman kendini düşünmedi, **her zaman** ailesinin mutluluğu için çalıştı.)

5-NESNE YANLIŞLARI:

Nesne-Yüklem Uyumsuzluğu: Bu uyumsuzluk, bileşik cümlelerde nesnenin, ilk cümlenin yüklemine uymamasından kaynaklanır. Bu bozukluk ikinci cümleye dolaylı tümleş, edat tümlecini veya nesne eklenerek giderilebilir.

* Beni hiçbir zaman unutmadı, her zaman mektup yazdı.

(Beni hiçbir zaman unutmadı, her zaman **bana** mektup yazdı.)

* Çocuğun gözlerindeki yaşı silip, yerine oturttu.

(Çocuğun gözlerindeki yaşı silip, **çocuğu** yerine oturttu.)

Nesnelerin Yapısal Uyumsuzluğu: Bir cümlede aynı eklerle türetilen birden çok eylemsi, nesne görevinde kullanılabilir. Bu nesnelerin ekleri farklı kullanılmışsa bunlar arasında yapısal uyumsuzluk oluşur ve bu uyumsuzluk anlatım bozukluğu yaratır.

* Seni anladığımı ve **onaylayışımı** gözden kaçırmazdın sanmıştım.

(Seni anladığımı ve **onayladığımı** gözden kaçırmazdın sanmıştım.)

* Ne gelişini ne de **gittiğini** gördüm.

(Ne gelişini ne de **gidişini** gördüm.)

6-TAMLAMA YANLIŞLARI:

Ad Tamlaması Yanlışıları: Bir ad tamlamasında;

- * Tamlayan ya da tamlanan sözcüklerden birinin eksikliği,
- * Tamlayan veya tamlanan eklerinden birinin kullanılmaması dolayısıyla tamlayan eksikliğinin anlam belirsizliği yaratması, ad tamlamasına ilişkin belli başlı yanlışılarıdır.

* Onun böyle işlerle uğraşmaya ne vakti vardı ne de zamandır.

(Onun böyle işlerle uğraşmaya ne vakti vardı ne de **bunun** zamandır.)

Sıfat Tamlaması Yanlışıları: Sıfat tamlamasına ilişkin yanlışıları şu şekilde oluşabilir;

▪ “Bir” den büyük sayı sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlamalarında adın çoğul eki alması yanlışılık yaratır. Bu tür sıfat tamlamalarında adın tekil kullanılması gerekir.

* Toplantıda üç ya da daha çok konuşmacılar söz alacakmış.

(Toplantıda üç ya da daha çok konuşmacı söz alacakmış.)

* Dışarıda iki insanlar seni soruyordu.

(Dışarıda iki insan seni soruyordu.)

NOT: “Birçok, biraz, herhangi, birkaç, hiçbir, her” gibi belgisiz sıfatların tamlayan olduğu sıfat tamlamalarında, adın tekil kullanılması gerekir.

* İhaleye birçok yerli ve yabancı firmalar katıldı.

(İhaleye birçok yerli ve yabancı firma katıldı.)

* Hiçbir anne ve babaların buna itiraz edeceğini sanmam.

(Hiçbir anne ve babamın buna itiraz edeceğini sanmam.)

NOT: “Her” belgisiz sıfatının tamlayan olduğu sıfat tamlamalarında, yüklem olumsuz olması anlatım bozukluğu yaratır.

* Bu mevsimde her çeşit kuş avlanmayacaktır.

(Bu mevsimde hiçbir çeşit kuş avlanmayacaktır.)

* Bu tarihlerde her grup sınavlarını aksatmayacak.

(Bu tarihlerde hiçbir grup sınavlarını aksatmayacak.)

7-YAPILARI YANLIŞ OLAN SÖZCÜKLER:

Kimi zaman yapım eklerinin sözcüklere, kurallara uygun olarak seçilmemesinden dolayı, kimi zaman da eklerin yanlış seçilmesi nedeniyle sözcüklerin yapıları bozuk olur. Yanlış yapılandırılmış sözcükler, dil bilgisi kurallarına uymaz ve anlatım bozukluğu yaratır.

* Çocuğu iyi bir doktora **bakıtmak** gerekiyor.

(Çocuğu iyi bir doktora **baktırmak** gerekiyor.)

* **Alıkoyulan** paketleri yarın postaya verelim.

(**Alıkonulan** paketleri yarın postaya verelim.)

* Bu eşyaları **pahalılatmak** müşteri kaybına yol açar.

(Bu eşyaları **pahalılaştırmak** müşteri kaybına yol açar.)

8-YANLIŞ EK KULLANIMI:

Bir sözcüğe, gelmesi gereken ekin dışında yanlış bir ekin getirilmesi de kimi zaman anlatım bozukluğuna yol açar.

- * Sorun arkadaşlarımızın bizi bu konuda iyi aydınlatmamış **olduğundan** kaynaklanıyor. (Sorun arkadaşlarımızın bizi bu konuda iyi aydınlatmamış **olmasından** kaynaklanıyor.)
- * Okuduklarını ezberlemek değil, tartışarak **özümlemesine** sağlamak gerekir. (Okuduklarını ezberlemek değil, tartışarak **özümlemesini** sağlamak gerekir.)
- * Her ne kadar şehir dışına taşınmışsak bile beklenen rahatlığa **kavuşulmamıştır**. (Her ne kadar şehir dışına taşınmışsak bile beklenen rahatlığa kavuşamadık..)

9-NOKTALAMA YANLIŞLARI:

Noktalama işaretlerinin eksik ya da yanlış yerde kullanılması; cümleleri bir anlam belirsizliğine sürükleyebileceği gibi cümleden birden fazla anlam çıkmasına da yol açabilir. Bu nedenle noktalama işaretlerinin anlama etkileri ve kullanıldığı yerler iyi bilinmelidir. Yanlış kullanımlar ortaya çıkarsa amaçlanan anlama ulaşmak mümkün olmaz. Bu durumlar da cümlede bir anlatım bozukluğu yaratır

- * Kadın şoförü şöyle bir süzdü. (Kadın, şoförü şöyle bir süzdü.)
Yabancı dükkândı eşyaları beğenmedi. (Yabancı, dükkândı eşyaları beğenmedi.)
- * Bebekler için, ağlamak, açlık ve korku gibi durumların en doğal ve tek anlatım biçimidir. (Bebekler için ağlamak, açlık ve korku gibi durumların en doğal ve tek anlatım biçimidir.)